

Beata Kosowska-Gąstoł

Uniwersytet Jagielloński

Europeizacja partii politycznych reprezentujących interesy nacjonalistyczne, regionalne i etnoregionalne w „starej” i „nowej” Europie

Wprowadzenie

Europeizacja jako proces dwukierunkowy

Europeizacja jest pojęciem wieloznacznym, odnoszącym się do bardzo zróżnicowanych procesów i zjawisk wykraczających daleko poza obszar zainteresowania nauk politycznych¹. Przyjęcie perspektywy politologicznej również nie pozwala na jednoznaczne określenie, czym jest europeizacja. Ma to związek m.in. z faktem, że zjawisko utożsamiane jest zarówno z Europą jako kontynentem, jak również z jego częścią, jaką jest Unia Europejska. J. P. Olsen wyróżnia pięć możliwych znaczeń tego pojęcia. Po pierwsze, europeizacja może być rozumiana jako zmiana granic terytorialnych, europeizacją nazwiemy więc np. poszerzanie granic Unii Europejskiej przez przyłączenie do niej nowych państw. Po drugie, mianem europeizacji przyjęło się określać rozwój instytucji zarządzania na poziomie europejskim. Po trzecie, europeizacja to penetracja narodowych i subnarodowych systemów zarządzania przez instytucje europejskie. Po czwarte, mianem tym określa się także eksport typowych dla Europy form politycznej organizacji i zarządzania poza ten kontynent. Po piąte, europeizacja może być też rozumiana jako projekt polityczny, mający na celu stworzenie zjednoczonej i politycznie silniejszej Europy².

Przedmiotem rozważań w niniejszym opracowaniu będzie drugie i trzecie z wyżej wymienionych olsenowskich znaczeń. Europeizacja będzie więc z jednej strony rozumiana jako proces tworzenia i rozwoju systemu politycznego na poziomie europejskim, w którym uczestniczą aktorzy polityczni z państw członkowskich (*bottom-up*), a z drugiej jako zjawisko oddziaływania integracji europejskiej na systemy polityczne poszczególnych państw i ich składniki (*top-down*)³. Zatem jeśli rozpatrywać łącznie wspomniane wymiary europeizacji, można traktować ją jako

¹ Zob. np. A. Pacześniak, R. Riedel, *Wprowadzenie*, [w:] *Europeizacja – mechanizmy, wymiary, efekty*, red. A. Pacześniak, R. Riedel, Oslo–Toruń–Wrocław 2010, s. 9 i n.

² J. P. Olsen, *The Many Faces of Europeanization*, „Journal of Common Market Studies” 2002, Vol. 40, No 5, s. 923–926.

³ A. Elias, *Minority nationalist parties and European integration: a comparative study*, Routledge, London & New York 2009, s. 19.

nieustanny dwukierunkowy proces zmian, jakie zachodzą na płaszczyźnie europejskiej i krajowej w wyniku ich wzajemnego oddziaływania na siebie⁴.

Wspomniane perspektywy badawcze (*bottom-up, top-down*) znajdują zastosowanie również do analizy europeizacji partii politycznych. Oddolna polega na tworzeniu ponadnarodowych struktur partyjnych – frakcji w europarlamencie, transnarodowych federacji partii, partii politycznych na poziomie europejskim składających się łącznie na „europejski system partyjny”. Odgórna oznacza wpływ, jaki integracja europejska wywiera na krajowe partie i systemy partyjne⁵.

Partie polityczne nie odgrywają na płaszczyźnie europejskiej roli pierwszoplanowych aktorów, jak to ma miejsce w poszczególnych państwach członkowskich, gdzie na nich w zasadzie spoczywa funkcja sprawowania władzy. W tym kontekście pojawia się nawet określenie *polity without politics*, oznaczające istnienie systemu politycznego, w którym nie odbywa się tradycyjnie pojęty proces polityczny⁶. Nie zajmując stanowiska na temat perspektyw polityzacji Unii Europejskiej, w tym jej upartyjniienia, warto jednak zwrócić uwagę, że świadomi owych ograniczeń badacze wydają się ostatnio w większym stopniu koncentrować na europeizacji partii z perspektywy odgórnej, a więc wpływu integracji europejskiej na krajowe systemy partyjne⁷.

Powstały w tym zakresie ciekawe koncepcje, wśród których na uwagę zasługują zwłaszcza ustalenia Petera Maira oraz Roberta Ladrecha. Pierwszy z nich badał europeizację systemów partyjnych, drugi przedmiotem swoich dociekań uczynił poszczególne partie, stąd ich koncepcje można traktować jako komplementarne. Peter Mair posługując się sartoriańską definicją systemu partyjnego określał wpływ integracji europejskiej na format oraz mechanizm systemu partyjnego, twierdząc, że jeśli europeizacja rzeczywiście zachodzi, to będzie przejawiać się właśnie poprzez te elementy systemu. Zmiana formatu pod wpływem europeizacji będzie mieć miejsce, gdy pojawienie się nowych partii związane jest z kwestią integracji europejskiej, zaś zmiana mechanizmu, gdy integracja europejska wpływa na interakcje między partiami, przyczyniając się do zmiany poziomu polaryzacji systemu czy pojawienia się nowego wymiaru rywalizacji w związku z partyjnymi postawami

⁴ P. G. Lewis, *The EU and Party Politics in Central and Eastern Europe: Questions and Issues*, [w:] *Party Politics in Central and Eastern Europe*, eds. P. G. Lewis, Z. Mansfeldová, Palgrave Macmillan, London 2006, s. 7.

⁵ A. Paczeński, *Europeizacja partii politycznych i systemu partyjnego*, [w:] *Europeizacja – mechanizmy...*, s. 247.

⁶ R. Riedel, *Europeizacja – koncepcje i agenda badawcza*, [w:] *Europeizacja – mechanizmy...*, s. 32.

⁷ Badania nad europeizacją *bottom-up* mają długą tradycję sięgającą opracowania Pridhamów (G. Pridham, P. Pridham, *Transnational Party Cooperation and European Integration: The Process Towards Direct Elections*, Allen & Unwin, London 1981), a nawet Haasa (E. Haas, *The Uniting of Europe*, Stanford University Press, Stanford 1958), jednak od przełomu XX i XXI w. bardzo szybko rośnie liczba prac poświęconych europeizacji *top-down*.

pro- i antyeuropejskimi⁸. Z kolei zasługą Roberta Ladrecha jest wskazanie pięciu obszarów partyjnej aktywności, które mogą podlegać europeizacji, są to: 1) zawartość programowa, 2) struktura organizacyjna, 3) wzorce partyjnej rywalizacji, 4) relacje na linii partia-rząd, 5) ponadnarodowe relacje partii⁹. Wyróżnienie tych elementów pozwoliło na stworzenie swego rodzaju siatki pojęciowej służącej do badania europeizacji partii.

W niniejszym opracowaniu przedmiotem analizy będzie europeizacja partii reprezentujących interesy nacjonalistyczne, regionalne i etnoregionalne. Zdefiniowanie europeizacji jako procesu dwukierunkowego implikuje badanie go zarówno z perspektywy oddolnej jak i odgórnej. Celem artykułu jest więc z jednej strony przedstawienie, w jaki sposób integracja europejska wpływa na partie nacjonalistyczne, regionalne i etnoregionalne (*top-down*), a z drugiej strony – jak krajowe partie tej orientacji oddziałują na płaszczyznę europejską, jakie struktury tworzą, aby za ich pomocą oddziaływać na proces decyzyjny Unii Europejskiej (*bottom-up*). Niemniej jednak również tu warto zwrócić uwagę, że głównym kierunkiem oddziaływania wydaje się być proces odgórny – rozwój integracji europejskiej stymuluje pewne działania po stronie partii mniejszości narodowych i ugrupowań etnoregionalnych. Anwen Elias zwraca uwagę, że rosnące poparcie dla tych stronnictw w latach 80. i 90. XX wieku wyjaśniane jest zwykle właśnie jako reakcja na rozwój integracji europejskiej dający nadzieję na stworzenie nowego europejskiego porządku, w którym cele tych ugrupowań byłyby znacznie łatwiejsze do realizacji¹⁰.

Poza przedmiotem zainteresowania pozostają wszelkie kwestie związane z europeizacją systemów partyjnych, jako wykraczające poza tematykę opracowania, uwzględnione zostaną jedynie zagadnienia dotyczące partii. Przy czym z uwagi na specyfikę omawianych ugrupowań, a zwłaszcza fakt, że najczęściej są to stronnictwa małe, pozostające poza głównym nurtem polityki i pomijane w różnego rodzaju badaniach komparatystycznych¹¹, nie jest możliwa ich całościowa analiza z zastosowaniem kryteriów zaproponowanych przez Roberta Ladrecha¹², stąd uwaga skupiona zostanie głównie na tym, jakie zajmują stanowisko wobec integracji.

⁸ P. Mair, *The Limited Impact of Europe on National Party Systems*, "West European Politics" 2000, No 23, s. 30–31.

⁹ R. Ladrech, *Europeanization and Political Parties. Towards a Framework for Analysis*, "Party Politics" 2002, Vol. 8, No. 4, s. 389–403.

¹⁰ A. Elias, *Minority nationalist...*, s. 20.

¹¹ L. de Winter, M. Gomez-Reino Cachafeiro, *European Integration and Ethnoregionalist Parties*, "Party Politics" 2002, Vol. 8, No 4, s. 483.

¹² Podobnie L. de Winter oraz M. Gomez-Reino Cachafeiro analizując europeizację partii etnoregionalnych celowo pomijają teorie i hipotezy dotyczące ogólnego wpływu UE na wszystkie rodzaje partii, skupiając się na postawach elit i wyborców tych partii wobec kwestii europejskich oraz na podejmowaniu przez nie wspólnych działań, w tym formułowaniu celów programowych, ibidem, s. 486–487.

Partie polityczne reprezentujące interesy nacjonalistyczne, regionalne i etnoregionalne – próba zdefiniowania

Omawiana w tym opracowaniu grupa partii politycznych ma swoją genezę w rewolucji narodowej i powstałym wokół niej konflikcie centrum – peryferie. Po jednej stronie znaleźli się ci, którzy działali na rzecz utworzenia państwa narodowego, a więc określenia dominującej kultury, centralizacji terytorialnej i politycznej; po drugiej stronie – przeciwnicy tych tendencji, domagający się zachowania partykularnych tożsamości kulturowych, etnicznych, językowych itd.¹³ Tak więc rewolucja przyczyniła się do ujawnienia konfliktu pomiędzy narodowo zorientowaną kulturą dominującą a mniejszościami etnicznymi, które czuły się zagrożone przez centralizację. Chociaż współcześnie podział ten wydaje się mieć znaczenie głównie historyczne, to jednak pewne jego reperkusje są ciągle widoczne¹⁴. Z jednej strony w niektórych państwach nacjonałiści są nadal obecni w centrum systemu partyjnego, z drugiej – od lat 70. XX wieku można obserwować budzenie się tzw. nacjonalizmu powiązanego z mniejszościami narodowymi i grupami etnicznymi. Ryszard Herbut mówi w tym kontekście o podziale kulturowo-etnicznym¹⁵.

Powyższe rozważania pozwalają na wyciągnięcie wniosku, że partie współtworzące obóz nacjonalistyczny są bardzo zróżnicowane. Tym co je łączy, jest nawiązanie do ideologii nacjonalizmu, która w centrum zainteresowania umieszcza naród oraz zasadę polityczną, zgodnie z którą jednostki polityczne powinny pokrywać się z jednostkami narodowościowymi¹⁶. O ile geneza wielu partii nacjonalistycznych związana jest ściśle z procesami narodotwórczymi, w XXI wieku nacjonalizm oraz poszukiwanie tożsamości są często odpowiedzią na globalizację i wynikające z niej zagrożenia dla państwa narodowego¹⁷.

Różnice pomiędzy partiami nacjonalistycznymi wpływają w zasadniczy sposób na stosunek tych ugrupowań do integracji, stąd warto przyjrzeć się im bliżej. Na potrzeby tego opracowania partie nacjonalistyczne zostaną podzielone na ugrupowania reprezentujące interesy narodu dominującego oraz partie reprezentujące tzw. nacjonalizm peryferyjny¹⁸, to znaczy ugrupowania mniejszości narodowych, regionalne i etnoregionalne, przy czym należy zwrócić uwagę, że różnice w postrzeganiu integracji europejskiej występują również w obrębie tych grup.

Partie nacjonalistyczne reprezentujące naród centralny w danym państwie wywodzą się najczęściej z ruchów walczących o prawo narodów do samostanowienia. Najwyższą wartością jest dla nich suwerenność narodowa, głoszą na ogół, że

¹³ Autorami koncepcji są S. M. Lipset oraz S. Rokkan, za: K. Sobolewska-Myślik, *Partie i systemy partyjne na świecie*, Warszawa 2010, s. 116.

¹⁴ Zob.: R. Herbut, *Podziały socjopolityczne i konflikty w Europie*, [w:] A. Antoszewski, R. Herbut, *Systemy polityczne współczesnej Europy*, Warszawa 2006, s. 22 i n.

¹⁵ Ibidem, s. 31.

¹⁶ E. Gellner, *Narody i nacjonalizmy*, Warszawa 1991, s. 9.

¹⁷ A. Heywood, *Ideologie polityczne*, Warszawa 2008, s. 193.

¹⁸ Pojęciem takim posługują się na przykład L. de Winter oraz M. Gomez-Reino Cachafeiro, *European Integration...*, s. 484.

zewnętrzne relacje państwa powinny być determinowane interesem narodowym, a sfera międzynarodowa postrzegana jest jako agresywne środowisko, w którym zakres kooperacji między państwami jest ograniczony. Polityka zagraniczna państwa powinna być determinowana potrzebą ochrony narodowej suwerenności. Zdolność do kooperacji takich partii w środowisku międzynarodowym jest więc ograniczona¹⁹.

Od tak rozumianych partii nacjonalistycznych należy odróżnić partie mniejszości narodowych oraz ugrupowania regionalne i etnoregionalne, przy czym partie te traktowane są często łącznie czy nawet utożsamiane, co związane jest z faktem, że zalicza się je do tej samej rodziny partyjnej²⁰. W niniejszym opracowaniu przez partie etnoregionalne rozumieć będziemy za Livenem de Winterem ugrupowania wyróżniane ze względu na łączące je dwie cechy wspólne, a mianowicie: 1) subnarodowy podział terytorium państwa (część państwa, region) oraz 2) istnienie populacji zamieszkującej ten teren odmiennej kulturowo, o wspólnej tożsamości grupowej. Główną racją bytu tych partii jest żądanie wzmocnienia etnoregionalnej wspólnoty i obrona jej interesów w relacjach z państwem²¹. Partie etnoregionalne reprezentują więc zarówno interesy regionu jak i grupy etnicznej zamieszkałej na tym terenie. Przy czym można odnieść wrażenie, że chodzi tutaj głównie o wspólnoty w całości pozostające w ramach struktur politycznych innego narodu (np. Szkoci, Walijczycy, Baskowie itd.). Partie regionalne spełniają tylko pierwszy z wymienionych warunków, pretendują do reprezentowania interesów danego obszaru wyróżnionego najczęściej ze względu na swoje specyficzne położenie geograficzne (np. wyspiarskie), przy czym ludność tego regionu nie jest odmienna pod względem narodowościowym czy etnicznym od reszty mieszkańców państwa.

Z kolei podstawową cechą partii mniejszości narodowych jest reprezentowanie interesów grupy ludzi o określonej narodowości pozostających w mniejszości w danym państwie. Nie jest tutaj konieczne zamieszkiwanie jakiegoś zwartego terytorium. Mniejszość narodowa stanowi na ogół część narodu posiadającego własne państwo. Pozostawanie poza jego granicami jest wynikiem procesu historycznych przekształceń terytorialnych i związanych z tym zmian granic. Stąd mniejszości narodowe zajmują najczęściej obszary przygraniczne, aczkolwiek mogą być również rozproszone na terytorium całego państwa.

Przedmiotem dociekań w niniejszym opracowaniu będzie europeizacja partii peryferyjnego nacjonalizmu, przez co będziemy rozumieć ugrupowania mniejszości narodowych, regionalne i etnoregionalne. Stosunek do integracji partii nacjonalistycznych pozostających w głównym nurcie systemu partyjnego (reprezentujących

¹⁹ M. Meyer Resende, *The Unintended Effects of Europe on Central and East European Party Systems: Poland and Beyond*, Tallinn 2009, s. 33–34.

²⁰ Zob. np. L. de Winter oraz M. Gomez-Reino Cachafeiro, *European Integration...*, s. 483 i n., a w literaturze polskiej R. Herbut, *Podziały socjopolityczne...*, s. 31–32.

²¹ L. de Winter, *The Impact of European Integration on Ethnoregionalist Parties*, Working Papers, núm. 195, Institut de Ciències Polítiques i Socials, Barcelona, 2001, s. 4.

naród dominujący) przestawiony zostanie jedynie krótko w celu uwypuklenia różnic pomiędzy partiami obozu nacjonalistycznego.

Integracja europejska a partie nacjonalistyczne

Stosunek do integracji europejskiej partii narodowych (nacjonalistycznych) reprezentujących naród centralny

Na stosunek partii do integracji europejskiej wpływają przyjmowane przez nie strategie. Zależać on będzie między innymi od tego, czy partię można zaliczyć do grupy *office-seeking parties*, a więc uznać za ugrupowanie kierujące się przede wszystkim chęcią objęcia władzy i obsadzania stanowisk, czy do *policy-seeking parties*, czyli stronnictw nastawionych głównie na realizację określonych założeń ideowo-programowych. Partie nastawione na sprawowanie władzy – niezależnie od swojego rdzenia ideowego – będą reprezentować postawy bardziej przychylnie integracji²². Można więc stwierdzić, że eurosceptycyzm wiąże się z opozycyjnością, a nawet z wykluczeniem z głównego nurtu polityki. Niemniej jednak tym, co przesądza o postawie partii wobec integracji, są podzielane przez nią wartości, zwłaszcza polityczne, przy czym ma to miejsce wówczas, gdy do kwestii związanych z integracją przywiązuje się dużą wagę umieszczając je w centrum dyskursu politycznego. Krótkoterminowe postawy mogą być wynikiem pozostawania w rządzie lub opozycji do niego, jednak długoterminowe pozycje zgodne są z tożsamością partii oraz ideologicznymi ocenami procesu integracji²³.

Madalena Meyer Resende lansuje tezę, że w przypadku, gdy partia opiera swoją tożsamość na koncepcjach politycznych, jej postawa wobec integracji jest bardziej bezwarunkowa, a tym samym trudniejsza do zmiany bez względu na fakt, czy jest to eurosceptycyzm, czy eurofilizm. Z kolei jeśli identyfikacja ugrupowania bazuje głównie na jego koncepcjach ekonomicznych, to postawa wobec integracji jest warunkowa, podatna na zmiany, oczywiście również bez względu na to, czy chodzi o opór, czy poparcie²⁴. Partie narodowe (nacjonalistyczne) opierają swoją tożsamość przede wszystkim na koncepcji narodu, która jest kategorią polityczną²⁵, jej podporządkowują koncepcje ekonomiczne, stąd ich postawy wobec integracji

²² M. Meyer Resende, *The Unintended Effects...*, s. 21–23.

²³ Ibidem, s. 25, 39–40, 173.

²⁴ Ibidem, *passim*.

²⁵ W doktrynie prawa konstytucyjnego upowszechniło się traktowanie narodu jako zbiorowości politycznej obejmującej wszystkich obywateli bez względu na przynależność etniczną czy rasową. Zob. np. B. Banaszak, *Porównawcze prawo konstytucyjne współczesnych państw demokratycznych*, Warszawa 2007, s. 242. Partie nacjonalistyczne działające współcześnie nie przeciwstawiają pojęcia narodu w sensie etnicznym narodowi w sensie prawno-konstytucyjnym. Naród traktowany jest przede wszystkim jako byt kulturowy, zbiór ludzi, których łączą wspólne wartości i tradycje, przede wszystkim wspólny język, religia i historia. Obok definicji kulturowej, trafna wydaje się też woluntarystyczna, zgodnie z którą kluczowym wyznacznikiem narodu jest świadomość narodowa i wzajemne uznanie się za rodaków. E. Gellner, *Narody...*, s. 16.

będą raczej bezwarunkowe. Zgodnie z koncepcją Meyer Resende interes narodowy kłóci się z integracją europejską, która prowadzi do ograniczenia suwerenności, co implikuje, że partie nacjonalistyczne niejako z definicji są partiami nieufnie podchodzącymi do procesu integracji²⁶. Przy czym dotyczy to zarówno integracji politycznej jak i ekonomicznej²⁷.

Nacjonalizm może, ale wcale nie musi, wiązać się ze skrajną prawicą. W przeciwieństwie do niej często nie jest ksenofobiczny, ponadto nie akcentuje przywiązania do prawa i porządku. W Europie Zachodniej (utożsamianej tutaj z pierwszymi piętnastoma państwami członkowskim UE, stąd określanej jako „stara Europa”) często retoryką nacjonalistyczną posługują się właśnie partie ultraprawicowe funkcjonujące głównie na obrzeżach systemu partyjnego²⁸. Z kolei w „nowej Europie” (rozumianej jako państwa członkowskie UE z Europy Środkowej i Wschodniej) nacjonalizm często charakterystyczny jest dla partii prawicowych, a nawet centroprawicowych. Ze zjawiskiem takim mamy do czynienia na przykład w Polsce. Można to tłumaczyć długotrwałym pozostawianiem narodów „nowej Europy” w zależności od innych państw, przez co postawy nacjonalistyczne właściwe są zarówno dla dużych grup społecznych jak i części elit, stąd partie polityczne chętnie się do nich odwołują. W przypadku Polski, oprócz pozostawiania po II wojnie światowej w radzieckiej strefie wpływów, dużą rolę w kształtowaniu świadomości i postaw odegrały także zabory oraz brak własnej państwowości w latach 1795–1918. Z tego powodu funkcjonujące w Polsce po 1989 roku partie prawicowe i centroprawicowe chętnie odwoływały się do myśli niepodległościowego obozu piłsudczyków (np. Konfederacja Polski Niepodległej) czy tradycji Romana Dmowskiego (np. Liga Polskich Rodzin).

Wprawdzie w III RP centroprawica ulegała wielokrotnym przekształceniom, to jednak widoczna jest pewna ciągłość pozwalająca na wyróżnienie dwóch obozów. Cześć polityków i ich elektoratów za pierwszoplanowe uznała wartości ekonomiczne związane z liberalizmem i gospodarką wolnorynkową, które stały się jej głównym źródłem identyfikacji. Druga część budowała swoją tożsamość głównie w oparciu o kwestie polityczne, wśród których duże znaczenie odgrywa nacjonalizm oraz przywiązanie do religii katolickiej. Do pierwszej grupy można zaliczyć takie ugrupowania jak np.: Unia Demokratyczna, Kongres Liberalno-Demokratyczny, Unia Wolności, Platforma Obywatelska; do drugiej należą: Porozumienie Centrum, Konfederacja Polski Niepodległej, Zjednoczenie Chrześcijańsko-Narodowe, część Akcji Wyborczej Solidarność, Liga Polskich Rodzin, Ruch Odbudowy Polski czy

²⁶ Wyjątkiem wydaje się być Malta, gdzie Partia Nacjonalistyczna od początku była zwolennikiem przystąpienia państwa do UE. Swego rodzaju fenomenem był również początkowy sprzeciw wobec akcesji ze strony Partii Pracy, ponieważ partie socjaldemokratyczne należą na ogół do zwolenników procesów integracji. A. Dańda, *System partyjny Malty*, [w:] *Systemy partyjne państw Unii Europejskiej*, red. B. Kosowska-Gąstoł, Kraków 2010, s. 236–237.

²⁷ M. Meyer Resende, *The Unintended Effects...*, s. 40–42.

²⁸ Aczkolwiek zdarza się, że odnoszą znaczące sukcesy wyborcze, jak np. wejście przedstawiciela francuskiego Frontu Narodowego w 2002 r. do II tury w wyborach prezydenckich, czy drugi wynik w wyborach parlamentarnych uzyskany przez Wolnościową Partię Austrii w 1999 r.

Prawo i Sprawiedliwość. Według koncepcji Meyer Resende istnienie i popularność postaw eurosceptycznych w Polsce można tłumaczyć faktem funkcjonowania w głównym nurcie polskiego systemu partyjnego ugrupowań odwołujących się do nacjonalizmu. Aczkolwiek w przypadku niektórych z wymienionych partii krytyczne postawy wobec integracji musiały być czasowo łagodzone z powodu uczestnictwa w sprawowaniu władzy państwowej²⁹.

Podobna sytuacja miała miejsce również w Republice Słowackiej, gdzie pierwiastki nacjonalistyczne obecne były w Ruchu na rzecz Demokratycznej Słowacji (HZDS) – partii pozostającej u władzy w pierwszym okresie transformacji do 1998 roku. Determinowało to krytyczny stosunek ugrupowania do NATO oraz Unii Europejskiej i pociągnęło za sobą konsekwencje w postaci wykluczenia Słowacji z pierwszej grupy państw, z którymi rozpoczęto negocjacje akcesyjne na Radzie w Luksemburgu w 1997 roku. Powyższy fakt sprawił, że wszystkie siły demokratyczne postanowiły się zjednoczyć, aby po wyborach parlamentarnych w 1998 roku odsunąć Vladimira Mečiara od władzy i uchronić Słowację przed międzynarodową izolacją i stagnacją. HZDS chcąc po wyborach powrócić do głównego nurtu polityki oferował poparcie dla członkostwa Słowacji w NATO i Unii Europejskiej. Przesunięcie z pozycji eurosceptycznych w kierunku akceptacji integracji wywołane było przyjęciem przez partię strategii *office-seeking* i nie harmonizowało z nacjonalizmem partii określającym jej długofalowe strategie³⁰.

Zjawisk opisanych wyżej na przykładzie Polski i Słowacji nie można jednak uogólniać na wszystkie państwa „nowej Europy”. W państwach, gdzie w zasadniczym nurcie rywalizacji politycznej nacjonalizm podporządkowany został neoliberalizmowi, czyli pierwiastki ekonomiczne wzięły górę nad politycznymi, eurosceptycyzm nie ujawnił się w takim stopniu³¹.

Reasumując tę część rozważań, należy stwierdzić, że stosunek do integracji europejskiej partii nacjonalistycznych reprezentujących naród centralny w danym państwie jest sceptyczny. Zjawisko to w większym stopniu uwidoczniło się w państwach „nowej Europy”, gdzie partie nacjonalistyczne częściej funkcjonują w głównym nurcie politycznym, natomiast w „starej Europie” idee nacjonalizmu związane są raczej ze skrajną prawicą, a zatem ugrupowania nacjonalistyczne najczęściej są partiami izolowanymi funkcjonującymi na obrzeżach systemu partyjnego.

²⁹ M. Meyer Resende, *The Unintended Effects...*, s. 46–94.

³⁰ *Ibidem*, s. 161–163.

³¹ Na Węgrzech integracja europejska nie wywoływała konfliktów, nie istniała więc również potrzeba budowania koalicji sił popierających ją. Z kolei w Czechach, niejako w odpowiedzi na eurosceptycyzm Obywatelskiej Partii Demokratycznej (ODS), chrześcijańscy demokraci zbudowali proeuropejską koalicję z liberałami i socjaldemokratami w kluczowym dla akcesji okresie między rokiem 1998 a 2002. Prezentujący silny eurofilizm chadecy porzucili swojego dotychczasowego partnera ODS i popierali rządy socjaldemokracji jako gwaranta kontynuacji procesu akcesyjnego, *ibidem*, s. 153–160.

Stosunek do integracji europejskiej partii peryferyjnego nacjonalizmu

Przedstawiona w poprzednim punkcie koncepcja Madaleny Meyer Resende nie znajduje zastosowania w przypadku partii prezentujących nacjonalizm peryferyjny, co zresztą przyznaje sama autorka³². Przyjmowanie przez te partie nacjonalizmu jako zasadniczego trzonu tworzenia tożsamości nie implikuje automatycznie postaw eurosceptycznych. Większość badaczy zalicza ugrupowania regionalne, etnoregionalne oraz partie mniejszości narodowych do grupy przychylnie nastawionych do integracji. Głoszą, że nawet, jeśli były one początkowo krytyczne wobec tego procesu, to od lat 80. XX wieku krytyka ustępuje miejsca rosnącemu poparciu. Simon Hix i Christopher Lord sugerują nawet, że jest to najbardziej proeuropejska rodzina partii³³. Tymczasem bardziej dokładna analiza zagadnienia nasuwa pewne wątpliwości, które pojawiają się m.in. w związku z partiami z „nowej Europy”, ale też z czynnikami, które wpływają na stanowiska partii w tej kwestii. Stosunek partii mniejszości narodowych i etnoregionalnych do integracji europejskiej jest złożony i zależy głównie od tego, czy członkostwo w Unii Europejskiej może przyczynić się do realizacji celów związanych z uzyskaniem własnej państwowości lub wyższego stopnia autonomii politycznej.

Inaczej sytuacja wygląda w przypadku, gdy dana grupa narodowościowa czy etniczna mieści się w całości w granicach państwa, a inaczej gdy jest to mniejszość narodowa powiązana z narodem posiadającym własne państwo, przy czym duże znaczenie ma zwłaszcza fakt, czy państwo to jest również członkiem Unii Europejskiej.

Ugrupowania reprezentujące mniejszości narodowe państw niebędących członkami Unii Europejskiej mogą skłaniać się do eurosceptycyzmu, ponieważ unijny reżim z Schengen oznacza, że zewnętrzne granice UE są trudniejsze do pokonania niż wcześniejsze granice państw narodowych. Stąd członkostwo w UE powoduje dalszą separację mniejszości narodowej od macierzy³⁴. Dotyczy to na przykład mniejszości rosyjskojęzycznej w Estonii i Łotwie oraz tureckiej w Bułgarii. Z jednej strony członkostwo w Unii Europejskiej gwarantuje europejskie standardy w dziedzinie ochrony praw człowieka oraz mniejszości narodowych, ale z drugiej – integracja w ramach UE stanowi zagrożenie dla zachowania jedności narodu silniej separując mniejszość narodową od macierzy. Kwestia ta w zasadzie nie dotyczy państw „starej Europy”.

Partie reprezentujące mniejszości narodowe państw, które są członkami UE (np. mniejszość szwedzka w Finlandii, niemieckojęzyczna we Włoszech, polska na Litwie), postrzegają osłabienie i likwidację granic państwowych, jakie pociąga za sobą integracja europejska, jako lansowanie jedności podzielonych narodów w obrębie UE. Również grupy narodowościowe lub etniczne, które mieszczą się w granicach jednego państwa (np. Szkoci, Walijszczy i Irlandczycy w Wielkiej Brytanii),

³² Ibidem, s. 174–175.

³³ S. Hix, Ch. Lord, *Political Parties in the European Union*, St. Martin's Press, New York 1997, s. 27, 44.

³⁴ M. Meyer Resende, *The Unintended Effects...*, s. 175.

będą z nadzieją spoglądały na procesy integracji. Głównym kryterium dla oceny jest to, czy reżim europejski w większym stopniu przyczynia się do realizacji ich interesów niż państwowy. Jako że integracja europejska prowadzi do osłabienia głównego wroga partii peryferyjnego nacjonalizmu, jakim jest państwo narodowe³⁵, wspiera decentralizację, chroni pluralizm polityczny i kulturowy oraz obniża koszty ewentualnej secesji, większość partii mniejszości narodowych skłania się do udzielania poparcia dla Unii Europejskiej³⁶. Partie peryferyjnego nacjonalizmu wysuwają jednak również szereg argumentów przeciwko integracji europejskiej. Nie rozstrzygając w tym miejscu zagadnienia stosunku tej rodziny partii do integracji, przyjrzymy się bliżej wyzwaniom, jakie przynosi europeizacja zmieniając tradycyjne funkcje państw narodowych i nadając nowe treści podziałowi centrum–peryferie, z którym związane są omawiane ugrupowania oraz stwarzając partiom peryferyjnego nacjonalizmu nową płaszczyznę aktywności i artykulacji swoich żądań.

Po pierwsze, internacjonalizacja relacji politycznych i gospodarczych sprawia, że coraz więcej kwestii wykracza poza możliwości państw działających w izolacji. Powoduje to przesunięcie zdolności do podejmowania decyzji z jednej strony na wyższy poziom – w kierunku organizacji i organów ponadnarodowych, a z drugiej strony – na niższy poprzez procesy decentralizacji i dewolucji. W efekcie coraz mniej zadań pozostaje przy państwie narodowym, przestaje ono być jedynym podmiotem suwerennej władzy. Integracja europejska staje się wyzwaniem dla podziału centrum–peryferie, osłabiając scentralizowane państwo na rzecz innych sił politycznych, ekonomicznych i kulturowych działających na jego peryferiach. Partie mniejszości narodowych chętnie posługują się koncepcją Europy Regionów odwołującą się do takiego rozwoju integracji, w którym państwa narodowe tracą znaczenie, a władza będzie sprawowana wspólnie przez aktorów regionalnych i ponadnarodowych³⁷.

Po drugie, integracja europejska wywołała na nowo dyskusję o naturze suwerenności i państwowości. Zaczęto kwestionować ideę suwerenności państwowej, która determinuje międzynarodowe stosunki polityczne od XVII wieku. Pojawiły się koncepcje suwerenności podzielonej czy konstytucyjnego pluralizmu jako innowacyjne propozycje konceptualizacji źródła legitymacji władzy. Uznanie, że ani nacjonalizm, ani suwerenność nie są wartościami absolutnymi i ulegają zmianom w czasie oraz że państwo narodowe, jakie istnieje od XIX wieku, jest tylko jednym ze sposobów ich pojmowania, daje partiom peryferyjnego nacjonalizmu szerokie możliwości wysuwania nowatorskich koncepcji. Dążenia niektórych historycznych regionów do stania się państwami narodowymi w klasycznym dziewiętnastowiecznym znaczeniu wydają się w tym kontekście anachroniczne³⁸. Wiele partii reprezentujących nacjonalizm peryferyjny przyjmuje post-suwerenistyczne koncepcje

³⁵ L. de Winter, M. Gomez-Reino Cachafeiro, *European Integration...*, s. 488.

³⁶ Ibidem.

³⁷ A. Elias, *Minority nationalist...*, op. cit., s. 4.

³⁸ L. de Winter, M. Gomez-Reino Cachafeiro, *European Integration...*, s. 488.

miejsca narodu wewnątrz nowego porządku europejskiego, głosząc, że tradycyjne rozumienie suwerenności nie odpowiada już współczesnym społeczeństwom³⁹.

Po trzecie – jak wskazują Lieven de Winter i Margarita Gomez-Reino Cachafeiro, a także Anwen Elias – integracja europejska (i związane z nią przekazanie pewnych funkcji państwa instytucjom ponadnarodowym) osłabia klasyczne argumenty przeciwko tworzeniu państw małych, przez co wydaje się zmniejszać koszty realizacji opcji „niepodległość w Europie”⁴⁰. Istnienie unii gospodarczej i monetarnej sprawia, że potencjalne nowe państwa nie będą musiały tworzyć swoich własnych „narodowych” systemów monetarnych. Integracja gospodarcza na poziomie europejskim oferuje mniejszościom narodowym korzystne warunki utrzymania konkurencyjności gospodarczej przy jednoczesnej ochronie autonomii terytorialnej⁴¹. Wysiłki UE prowadzące do stworzenia transnarodowego systemu bezpieczeństwa i obrony mogą jeszcze bardziej zredukować ryzyko i koszty związane z oderwaniem się od suwerennego państwa⁴².

Kolejnym argumentem przemawiającym za tym, że partie reprezentujące interesy peryferyjnego nacjonalizmu powinny być zwolennikami integracji europejskiej, jest fakt, że wraz z pojawieniem się struktur europejskich zyskały nową płaszczyznę artykulacji swoich interesów. Wprowadzenie w 1979 roku powszechnych bezpośrednich wyborów do Parlamentu Europejskiego, a następnie zagwarantowanie w prawie unijnym, że mają się one odbywać w poszczególnych państwach w oparciu o zasadę proporcjonalności, sprawiło, że partie mniejszości narodowych, a zwłaszcza etnoregionalne, uzyskały realną możliwość obejmowania mandatów w PE. Dotyczy to nawet partii, które – ze względu na stosowany w ich państwach system większościowy – mają trudności z uzyskaniem reprezentacji w parlamencie na szczeblu państwowym⁴³. Ponadto Parlament Europejski jest tym organem Unii, który poświęca szczególnie dużo uwagi kwestiom ochrony języków mniejszości i promowania różnorodności kulturowej, o czym świadczą m. in. przyjmowane rezolucje⁴⁴.

³⁹ A. Elias, *Minority nationalist...*, s. 5.

⁴⁰ L. de Winter, M. Gomez-Reino Cachafeiro, *European Integration...*, s. 488.

⁴¹ Hipoteza mówiąca o tym, że regionalne partie polityczne będą wspierać integrację europejską, ponieważ w jej wyniku małe państwa i autonomiczne regiony stają się bardziej wydolnymi gospodarczo podmiotami (integracja dostarcza korzyści ekonomicznych, a potencjalnie także możliwości uzyskania niezależności od państwa narodowego), była badana m.in. przez S. K. Jolly, *The Europhile Fringe? Regionalist Party Support for European Integration*, „European Union Politics” 2007, Vol. 8 (1), s. 109–130.

⁴² A. Elias, *Minority nationalist...*, s. 5.

⁴³ Zob.: E. Dydak, *Wybory do Parlamentu Europejskiego*, Warszawa 2003, s. 57–64.

⁴⁴ Na przykład: Rezolucja PE w sprawie nowej strategii ramowej o wielojęzyczności, P6_TA(2006)0488; Rezolucja PE o ochronie i promowaniu różnorodności kulturowej: rola regionów europejskich i organizacji takich jak UNESCO i Rada Europy, P5_TA(2004)0022; Rezolucja PE w sprawie języków regionalnych i języków rzadziej używanych w kontekście rozszerzenia i różnorodności kulturowej, P5_TA(2003)0372.

Ponadto w Traktacie z Maastricht ustanowiono Komitet Regionów złożony z przedstawicieli władz regionalnych i lokalnych, któremu powierzono opiniowanie aktów prawnych UE z perspektywy lokalnej i regionalnej. Wprowadzono również prawo do włączania przedstawicieli rządów regionalnych do delegacji państw członkowskich na obrady Rady Unii Europejskiej. Duże nadzieje wzbudza też zasada subsydiarności, która przez partie mniejszości narodowych i innych aktorów regionalnych traktowana jest jako podstawa do dalszego przesuwania procesu podejmowania decyzji na poziom regionalny.

Powyższe argumenty przyjmowane przez większość badaczy wydają się przekonujące, niemniej jednak Anwen Elias dokonując wnikliwej oceny stosunku partii peryferyjnego nacjonalizmu do integracji europejskiej zwraca uwagę, że często nastawienie tych partii jest bardziej złożone. Postuluje wyróżnienie dwóch wymiarów integracji i zbadanie stanowiska ugrupowań w każdym z nich. Pierwszy dotyczy ogólnej akceptacji dla idei integracji europejskiej, a dokładnie tego czy sprzyja ona realizacji celów partii peryferyjnego nacjonalizmu, drugi – nastawienia do konkretnych jej przejawów odzwierciedlających prawną, polityczną i instytucjonalną złożoność Unii Europejskiej⁴⁵. Zestawienie tych dwóch kryteriów pozwala na podzielenie partii na cztery grupy: zdecydowanych zwolenników, zdecydowanych przeciwników, europragmatyków, eurosceptyków.

Partie mniejszości narodowych, które są zdecydowanymi zwolennikami integracji (*euro-enthusiasts*), łączą poparcie dla idei Europy jako korzystnej dla samostanowienia narodów z pozytywną oceną obecnej jej formy, jaką jest Unia Europejska, dopóki ta stwarza mniejszościom narodowym szereg ekonomicznych, politycznych i kulturowych możliwości na poziomie ponadnarodowym. W przeciwieństwie do euroentuzjastów, zdecydowani przeciwnicy integracji (*euro-rejects*) odrzucają ją w obu wspomnianych wymiarach. Uważają, że nie służy ona długofalowemu rozwiązywaniu konfliktu centrum–peryferie, sprzeciwiają się też bieżącemu jej rozwojowi. Z kolei eurosceptycy (*euro-sceptics*) popierają ogólną ideę integracji Europy i jej potencjał do rozwiązania konfliktu centrum–peryferie, ale jednocześnie postrzegają obecną jej formę jako odbiegającą od realizacji normatywnego ideału w praktyce. Europragmatycy (*euro-pragmatists*) kierując się praktycyzmem popierają Unię Europejską, uważają, że pomaga ona w realizacji wielu celów w polityce na poziomie państwowym, które bez pomocy tej organizacji byłyby trudne czy wręcz niemożliwe do osiągnięcia. Jednocześnie jednak odrzucają ideę, jakoby integracja europejska posiadała potencjał sprzyjający w dalszej perspektywie idei samostanowienia narodów. Dalsza integracja będzie popierana tylko wtedy, jeśli służyć będzie realizacji bieżących interesów politycznych, ale symboliczna retoryka o zregionalizowanej czy federalnej Europie nie jest przedmiotem dyskursu partyjnego. Europragmatycy nie dostrzegają związku między przyszłym kierunkiem integracji europejskiej a rozwiązaniem konfliktu centrum–peryferie⁴⁶. Zaklasyfikowanie

⁴⁵ A. Elias, *Minority nationalist...*, s. 24.

⁴⁶ Ibidem, s. 25–27.

poszczególnych partii mniejszości narodowych i etnoregionalnych do powyższych grup wymaga bardzo szczegółowych badań⁴⁷.

Anwen Elias wyróżnia za Kevinem Fatherstonem⁴⁸ trzy rodzaje czynników, które wpływają na stanowisko partii wobec integracji europejskiej, przy czym zmienia się ich siła oddziaływania i znaczenie w czasie. Są to: 1) czynniki związane z samą partią (np. ideologia partii, rola elit partyjnych), 2) wpływy pochodzące z wewnątrzpaństwowego otoczenia politycznego (pozostawanie w rządzie lub w opozycji do niego, miejsce zajmowane w partyjnym spektrum), 3) czynniki związane z ponadnarodową płaszczyzną działalności (wpływy zewnętrzne, transnarodowa kooperacja pomiędzy partiami politycznymi)⁴⁹. Powyższa siatka może mieć duże znaczenie analityczne, stąd warto przyjrzeć się bliżej najważniejszym kwestiom.

Wśród czynników wewnątrzpartyjnych największe znaczenie ma ideologia, którą można uznać za czynnik determinujący stosunek partii do integracji w dłuższej perspektywie czasowej⁵⁰. Jako że tożsamość większości partii jest pochodną miejsca, jakie zajmują na osi lewica–prawica, także ich nastawienie do integracji zależy będzie od tego właśnie czynnika. Ogólnie partie lewicowe z upływem czasu stały się bardziej proeuropejskie, ponieważ Unia Europejska jest coraz bardziej postrzegana jako realizująca cele socjaldemokracji, takie jak większa równość, rosnące wydatki na cele socjalne oraz regulacje rynku. W przeciwieństwie do tego partie prawicowe prezentowały wcześniej większe poparcie dla integracji opartej na liberalizacji rynku. Poparcie to spadło wraz z dążeniem UE do ingerowania w rynek, partie te sprzeciwiają się rozwijaniu polityki zatrudnienia czy spójności⁵¹.

⁴⁷ W badaniach prowadzonych przez Anwen Elias uwzględnione zostały: walijska Plaid Cymru, Galicyjski Blok Nacjonalistyczny (BNG) działający w hiszpańskiej Galicji oraz ugrupowania korsykańskie: Partia Narodu Korsykańskiego (UPC/PNC), Front Wyzwolenia Narodowego Korsyki (FLNC) oraz jego polityczna reprezentacja – Corsica Nationale. Do grupy zdecydowanych zwolenników integracji zaliczona została Plaid Cymru w okresie od połowy lat 80. do końca lat 90. XX w. oraz korsykańska UPC/PNC, do zdecydowanych przeciwników – galicyjska BNG do połowy lat 90. XX w. oraz FLNC również do tego czasu. Wśród eurosceptyków znalazła się BNG od połowy lat 90. oraz Plaid Cymru w okresie do połowy lat 80. oraz ponownie od końca lat 90. Za europragmatyka uznano Corsica Nationale od połowy lat 90, ibidem, s. 141.

⁴⁸ K. Fatherstone, *Socialist parties and European integration: A comparative history*, Manchester University Press, Manchester and New York 1988.

⁴⁹ A. Elias, *Minority nationalist...*, s. 28.

⁵⁰ Pogląd taki podziela wspomiana już Madalena Meyer Resende, jak również Anwen Elias. Zob.: M. Meyer Resende, *The Unintended Effects...*, s. 10–16 oraz A. Elias, *Minority nationalist...*, s. 29–30.

⁵¹ W nauce nie ma zgody odnośnie do tego, jak wyglądają relacje pomiędzy podziałem lewica–prawica oraz kwestią stosunku do integracji europejskiej. Pojawiają się w tym zakresie różne teorie. Według tzw. modelu regulacji integracja europejska jest jednym z elementów wymiaru lewica–prawica; zgodnie z tzw. modelem Hix-Lord integracja europejska oraz podział lewica–prawica są od siebie niezależne; z kolei według tzw. modelu Hoogh-Marks wymiar lewica–prawica jest jednym z elementów integracji europejskiej. Zob. więcej: M. R. Steenbergen, G. Marks, *Introduction: Models of political conflict in the European Union*,

Jako że dla partii peryferyjnego nacjonalizmu ważniejszy od wymiaru lewica–prawica jest konflikt centrum–peryferie, to właśnie on będzie głównym determinantem stosunku partii do integracji. Jak już wyżej wspomniano, integracja postrzegana jest jako osłabiająca państwo narodowe, zatem postawy partii etnoregionalnych wobec samej idei integracji Europy są na ogół pozytywne. Jednak stosunek do konkretnych przejawów integracji (wspominany wyżej drugi wymiar) jest pochodną miejsca zajmowanego przez partię na osi lewica–prawica. Należy się więc spodziewać, że stosunek partii etnoregionalnych o zabarwieniu lewicowym do konkretnych przejawów integracji będzie się poprawiał, z kolei partie lokowane po prawej stronie sceny politycznej będą raczej za liberalizacją ryków europejskich i wszelkie działania w przeciwnym kierunku spotkają się z dezaprobatą i spadkiem poparcia dla integracji⁵².

Oprócz podziału lewica–prawica istotne znaczenie wydaje się mieć również nowy podział socjopolityczny związany ze zwróceniem większej uwagi na wartości postmaterialne. Z podziałem tym wiąże się powstanie czy ożywienie dwóch rodzin partii: lewicowo-libertariarnych oraz ultrapravicowych. Pierwsze włączają do swoich programów postulaty ochrony środowiska, zrównoważonego rozwoju oraz antywojenne nastawienie⁵³. Drugie bronią tradycyjnych stylów życia i rzucają wyzwanie istniejącemu porządkowi społecznemu i politycznemu⁵⁴. Niektóre partie etnoregionalne włączają do swoich programów postulaty ekologiczne i lewicowe (np. Galicyjski Blok Nacjonalistyczny, Plaid Cymru), inne wprost przeciwnie – łączą reprezentowanie grup etnicznych z hasłami charakterystycznymi dla skrajnej prawicy jak ksenofobia i niechęć wobec imigrantów (np. włoska Liga Północna, belgijski Interes Flamandzki). Partie ultrapravicowe, w tym etnoregionalne podzielające takie poglądy, należą do przeciwników integracji, ich ideologiczna opozycja wobec tego procesu opiera się na obronie suwerenności narodowej oraz tradycyjnych wartości. Z kolei partie ekologiczne czy szerzej – ugrupowania lewicowo-libertariarne stają się z upływem czasu coraz bardziej proeuropejskie, ponieważ Unia Europejska podejmuje coraz więcej kluczowych dla nich kwestii, jak np. rozwój polityki w dziedzinie ochrony środowiska czy umacnianie demokracji.

Reasumując tę część rozważań, należy przyznać, że podobnie jak w przypadku partii nacjonalistycznych reprezentujących interesy narodu centralnego – ideologia jest determinantem długofalowego stosunku partii peryferyjnego nacjonalizmu do idei integracji europejskiej (*policy-seeking*). Postawy krótkoterminowe są natomiast głównie rezultatem czynników wewnątrzpaństwowych i ponadnarodowych.

[w:] *European integration and political conflict*, eds. G. Marks, M. R. Steenbergen, Cambridge University Press, Cambridge 2004, s. 7–8.

⁵² A. Elias, *Minority nationalist...*, s. 30.

⁵³ Więcej na temat charakterystyki tej rodziny partii zob.: A. Antoszewski, R. Herbut, *Systemy polityczne...*, s. 65–76.

⁵⁴ Więcej zobacz na przykład: K. Sobolewska-Myślik, *Partie i systemy...*, s. 86–93.

Wśród pierwszych najważniejsze wydaje się to, czy partia dąży do obsady stanowisk we władzy publicznej na poziomie krajowym bądź regionalnym (*office-seeking*). Bieżąca postawa partii wobec UE może wchodzić w konflikt z jej długofalowym stosunkiem do idei integracji.

Wśród czynników wewnątrzpaństwowych bardzo istotna jest pozycja, jaką ugrupowanie zajmuje w systemie partyjnym. Partie antysystemowe lokujące się na obrzeżach partyjnego spektrum nie są zainteresowane udziałem w rządzie, będą więc z dużym prawdopodobieństwem eurosceptyczne. Sprzeciw wobec integracji będzie dla nich częścią ogólniejszej krytyki systemu⁵⁵. Jednak jeśli partia podejmuje decyzję o zmianie strategii i bierze udział w wyborach stawiając sobie za cel zdobycie reprezentacji na poziomie regionalnym albo państwowym, zmienia się kierunek rywalizacji partii z odśrodkowego na dośrodkowy, co powoduje przesuwanie się partii w stronę centrum systemu partyjnego. Jeżeli partia ubiega się o stanowiska we władzy wykonawczej, musi wyrzec się wcześniejszego negatywnego nastawienia wobec integracji. Im bardziej prawdopodobny jej udział w rządzie, tym większa presja na zmianę stanowiska⁵⁶.

Zewnętrzne czynniki kształtowania postaw partii wobec integracji to wszelkie wydarzenia i wpływy pochodzące z zagranicy oraz ponadnarodowa współpraca pomiędzy partiami politycznymi. Uczestnictwo we frakcji w Parlamencie Europejskim oraz europartii może wywierać istotny wpływ na stanowiska partii wobec integracji. Wymiana informacji i przygotowywanie wspólnych manifestów programowych sprzyjają wzajemnemu poznawaniu się, uczeniu się od siebie oraz uzgadnianiu wspólnych stanowisk. Robert Ladrech określa ten proces jako socjalizację partii pod wpływem procesu integracji⁵⁷. Będzie o tym jeszcze mowa w kolejnym punkcie. W tym miejscu warto zwrócić uwagę, że samo uczestnictwo przedstawicieli partii w Parlamencie Europejskim nie wpływa na kształtowanie ich postaw wobec integracji, jest ono bowiem raczej rezultatem współpracy wewnątrz frakcji czy transnarodowych federacji. Oddziaływanie to nie będzie więc dotyczyć partii, które nie zdecydowały się na ponadnarodową kooperację⁵⁸.

⁵⁵ Dotyczyć to będzie również partii protestu lokujących się zarówno po prawej jak i po lewej stronie sceny politycznej. Krytyka integracji będzie dla nich elementem opozycji wobec partii głównego nurtu biorących udział w sprawowaniu władzy.

⁵⁶ A. Elias, *Minority nationalist...*, s. 35.

⁵⁷ R. Ladrech, *Social democracy and the challenge of European Union*, Lynne Rienner, Boulder, Colorado 2000, s. 13, 61.

⁵⁸ A. Elias, *Minority nationalist...*, s. 41.

Instytucjonalizacja współpracy partii peryferyjnego nacjonalizmu na płaszczyźnie europejskiej⁵⁹

Integracja europejska jako czynnik konstytuujący rodzinę partii mniejszości narodowych, regionalnych i etnoregionalnych

Rozwój integracji europejskiej wywarł niewątpliwie duży wpływ na intensyfikację ponadnarodowej współpracy wszystkich rodzin partii politycznych. Utworzenie zgromadzenia parlamentarnego na szczeblu europejskim wywołało zapotrzebowanie na wspólne działanie pokrewnych ideologicznie partii pochodzących z różnych państw. W efekcie już w 1953 roku główne rodziny partyjne utworzyły swoje frakcje. Niezmiernie istotnym impulsem do intensyfikacji i instytucjonalizacji współpracy była zapowiedź przeprowadzenia bezpośrednich wyborów do Parlamentu Europejskiego w 1979 roku. Spowodowała ona duże ożywienie w kontaktach pomiędzy ugrupowaniami, co doprowadziło w efekcie do utworzenia w latach 70. XX wieku transnarodowych federacji partii, które miały ambicje przekształcić się w europartie, oraz wielu innych paneuropejskich organizacji partii nieposiadających takich ambicji.

Dla dużych rodzin partyjnych integracja europejska wiązała się z instytucjonalizacją istniejącej już wcześniej międzynarodowej kooperacji. Dla ugrupowań etnoregionalnych, które dotąd nie prowadziły współpracy, dostarczyła politycznej przestrzeni dla zbudowania własnej rodziny partii niejako od podstaw. Było to możliwe zarówno dzięki odrodzeniu się za sprawą ponadnarodowej integracji konfliktu centrum–peryferie, powstaniu europejskich struktur (przede wszystkim zgromadzenie parlamentarne, a później także Komitet Regionów), które stworzyły partiom peryferyjnego nacjonalizmu nową płaszczyznę aktywności, ale także dzięki zmianie zachowań samych partii.

Ugrupowania etnoregionalne pozostając najmniej homogeniczną rodziną partii zdołały wypracować wspólną koncepcję tzw. demokratycznego nacjonalizmu oraz stworzyć europejską agendę, opartą na zasadzie najmniejszego wspólnego mianownika, która sprawia, że tradycyjne różnice ideologiczne pomiędzy partiami są mniej widoczne. Dostrzeżenie w integracji europejskiej możliwości rozwiązania konfliktu centrum–peryferie sprawiło, że partie współpracując ze sobą i ucząc się od siebie

⁵⁹ Pojęcie „instytucjonalizacja” w odniesieniu do partii politycznych oznacza: „proces rozwojowy, przekształcający luźne i w ramy organizacyjne nie ujęte zespoły ludzi, realizujące cele polityczne – w zespoły zorganizowane trwale jakimiś trwałymi normami (niezależnie od tego czy są to normy autonomiczne tych zespołów, czy normy państwowe)”, K. Grzybowski, *Instytucjonalizacja partii politycznych*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace z Nauk Politycznych” 1972, nr 3, s. 8. Pojęciem „instytucjonalizacja” w odniesieniu do międzynarodowej współpracy partii politycznych posługuje się na przykład A. Zięba, *Organizacje międzynarodowe partii politycznych jako przedmiot naukowej refleksji*, [w:] *Organizacje międzynarodowe partii politycznych*, red. A. Zięba, Kraków 2005, s. 13. Przez instytucjonalizację współpracy partii należy rozumieć sformalizowanie istniejących wcześniej luźnych kontaktów między partiami, tworzenie zrębów organizacyjnych, przyjmowanie dokumentów statutowych, utrwalanie współpracy.

nawzajem modyfikowały swoje postawy zajmując bardziej przychylnie stanowisko wobec integracji. Przy czym – jak zwracają uwagę Lieven de Winter i Margarita Gomez-Reino Cachafeiro – zjawisko to jest bardziej charakterystyczne dla elit niż dla elektoratów tych partii⁶⁰. Poza procesem kooperacji pozostaje jednak wiele ważnych partii zaliczanych do tej grupy, o czym będzie jeszcze mowa.

Reprezentacja partii mniejszości narodowych, regionalnych, etnoregionalnych w Parlamencie Europejskim

Pierwsze transnarodowe kontakty pomiędzy ugrupowaniami regionalnymi miały miejsce już w 1948 roku na zorganizowanym w Hadze Kongresie Europejskich Wspólnot i Regionów. Kolejne spotkania Kongresu odbyły się w latach 50. XX wieku. Domagano się powołania wspólnych europejskich instytucji zarządzania, włączając w to zgromadzenie oparte na reprezentacjach regionalnych. Zjazdy Kongresu zostały jednak zaniechane. Na początku lat 70. XX wieku powołano Biuro Niereprezentowanych Narodów Europejskich, które miało być swego rodzaju grupą nacisku działającą w Brukseli, co wydawało się uzasadnione, ponieważ partie etnoregionalne nie były reprezentowane w strukturach europejskich⁶¹.

Jednak dopiero zapowiedź i przygotowania do pierwszych bezpośrednich wyborów parlamentarnych na poziomie europejskim w końcu lat 70. XX wieku wywołały wzmoczoną mobilizację partii etnoregionalnych na rzecz organizowania i zacieśniania wielostronnej współpracy. Partie etnoregionalne nie zdołały wprowadzić jeszcze wówczas utworzyć transnarodowej organizacji, niemniej jednak pojawienie się nowej płaszczyzny aktywności doprowadziło do ich ożywienia, niektóre właśnie wówczas się odrodziły, innym udało się po raz pierwszy zdobyć polityczną reprezentację. Kolejna fala mobilizacji miała miejsce w latach 90. w związku z wejściem w życie Traktatu z Maastricht i powołaniem Komitetu Regionów. Struktury europejskie ułatwiały rozwój ponadnarodowych kontaktów, partyjna kooperacja stawała się standardową praktyką.

Po wyborach w 1979 roku eurodeputowani wybrani z list partii peryferyjnego nacjonalizmu weszli w skład Grupy Technicznej Współpracy i Obrony Niezależnych Grup i Członków⁶². Reprezentację regionalistów stanowili wówczas dwaj przedstawiciele flamandzkiej Unii Ludowej (VU) oraz dysydent z irlandzkiej Fianna Fail (FF), którzy współpracowali we wspólnej grupie politycznej z duńskimi eurosceptykami

⁶⁰ L. de Winter, M. Gomez-Reino Cachafeiro, *European Integration...*, s. 491–492, 500.

⁶¹ D. Hanley, *Beyond the Nation State: Parties in the Era of European Integration*, Palgrave Macmillan, London 2008, s. 158.

⁶² Była to tzw. frakcja techniczna. Cechą charakterystyczną takiej frakcji jest brak wspólnej platformy programowej. Tworzona jest dla uzyskania przez jej członków korzyści, jakie przysługują wyłącznie grupom politycznym, np. obsadzanie stanowisk parlamentarnych, bardziej korzystny niż w przypadku posłów niezrzeszonych podział czasu wystąpień na posiedzeniach plenarnych etc. Obecnie możliwość tworzenia frakcji technicznych w PE jest ograniczona. Zgodnie z regulaminem tego organu do utworzenia grupy politycznej wymagane jest podobieństwo ideowe.

oraz włoskimi radykałami i lewicowcami⁶³. Po kolejnych wyborach w 1984 roku czterech przedstawicieli regionalistów (dwóch z Flandrii, po jednym z Sardynii i Kraju Basków) weszło w skład Frakcji Tęczowej⁶⁴, którą współtworzyli między innymi z zielonymi. W 1989 roku, kiedy partie ekologiczne utworzyły własną grupę polityczną w PE, etnoregionalisci pozostający w Grupie Tęczowej stanowili jej trzon posiadając 9 z 15 mandatów⁶⁵. Reprezentowali Flandrię, Szkocję, Katalonię, Korsykę, Andaluzję, Sardinie, Wyspy Kanaryjskie, a także Padanię. Jednak prawiocowy nacjonalizm włoskiej Ligi Północnej, różniący się od tzw. demokratycznego nacjonalizmu partii etnoregionalnych, a także jej udział w rządzie Berlusconiego współtworzonym m.in. przez postfaszystowski Sojusz Narodowy doprowadziły do przerwania współpracy⁶⁶. Wybory w 1994 roku przyniosły regionalistom dotkliwą porażkę. Partie zaliczane do tej rodziny zdobyły tylko trzy mandaty (Szkocka Partia Narodowa, flamandzka Unia Ludowa i Koalicja Kanaryjska) i zdecydowały się na kooperację z francuskimi i włoskimi radykałami współtworząc Grupę Europejskiego Sojuszu Radykalnego.

Regionalisci nie spełniający wymogów ilościowych potrzebnych do utworzenia frakcji zmuszeni byli zawsze szukać sojuszników. Wybory do Parlamentu Europejskiego w 1999 roku otwarły nową erę we współpracy parlamentarnej, zdecydowali się bowiem wówczas na utworzenie konfederacyjnej frakcji z zielonymi. Współpraca ta jest kontynuowana także w kolejnych kadencjach. Grupa określana jako Zieloni/Wolne Przymierze Europejskie (Greens/European Free Alliance⁶⁷) utworzona została na podstawie „Protokołu ustaleń” zawartego 8 lipca 1999 roku. We frakcji reprezentowani są deputowani wybrani z list partii zrzeszonych w Europejskiej Partii Zielonych (EGP – European Green Party) oraz Wolnym Przymierzem Europejskim (EFA – European Free Alliance)⁶⁸. Organizacje te posiadają status europartii. Inni eurodeputowani mogą przystąpić do frakcji, jeśli akceptują jej program oraz uzyskali zgodę członków. Decyzja w tej sprawie powinna być wyrazem konsensusu, jednak gdy jego uzyskanie nie jest możliwe, podejmowana jest większością głosów członków frakcji. Protokół ustanawia ogólne relacje pomiędzy

⁶³ D. Hanley, *Beyond the Nation State...*, s. 159.

⁶⁴ Grupa Tęczowa była poniekąd kontynuacją istniejącej w poprzedniej kadencji frakcji technicznej – nadal zrzeszała partie reprezentujące różnorodne oblicza ideowo-programowe, co najlepiej odzwierciedlała jej nazwa, jednak jej struktura była bardziej spójna i przypominała strukturę innych frakcji w PE.

⁶⁵ L. de Winter, M. Gomez-Reino Cachafeiro, *European Integration...*, s. 494.

⁶⁶ D. Hanley, *Beyond the Nation State...*, s. 160.

⁶⁷ W literaturze polskiej European Free Alliance tłumaczone jest jako Wolne Przymierze Europejskie lub Wolny Sojusz Europejski, w niniejszym opracowaniu będziemy konsekwentnie posługiwać się pierwszym określeniem.

⁶⁸ Na temat pozaparlamentarnej organizacji Wolne Przymierze Europejskie będzie mowa w kolejnym punkcie. W tym miejscu warto jednak wspomnieć, że EFA zrzesza głównie partie lewicowe, stąd nie wszystkie partie regionalne są jej członkami, tym samym również nie wszyscy eurodeputowani wybrani z partii regionalnych należą do frakcji Greens/EFA.

wspomnianymi partiami europejskimi oraz innymi członkami PE, którzy wstąpili do frakcji⁶⁹.

W 1999 roku regionaliści zdobyli 10 mandatów⁷⁰ i wraz z 38 reprezentantami partii ekologicznych współtworzyli czwartą co do wielkości frakcję⁷¹. Pomimo iż pozaparlamentarna EFA zyskiwała nowych członków, wybory w 2004 roku przyniosły regionalistom tylko cztery mandaty (dwa – Szkocka Partia Narodowa – SNP, po jednym – walijska Plaid Cymru – PC i Republikańska Lewica Katalonii – ERC). We frakcji nie była reprezentowana Flandria, której przedstawiciele do tej pory stanowili trzon kooperacji parlamentarnej. Nastąpiło to na skutek rozpadu flamandzkiej Unii Ludowej (VU) na centrolewicową formację SPIRIT⁷² oraz centroprawicowy Nowy Sojusz Flamandzki (N-VA). Pierwsza nie zdobyła żadnego mandatu, natomiast druga nawiązała na płaszczyźnie krajowej współpracę z chadecją i wraz z deputowanymi wybranymi z jej list posłanka N-VA weszła do frakcji EPP-ED⁷³. Do grupy Greens/EFA przystąpiła na zasadzie indywidualnej pierwsza posłanka z „nowej Europy”, a konkretnie z Łotwy – Tatjana Zdenkova reprezentująca partię mniejszości rosyjskojęzycznej PCTVL (O Prawa Człowieka w Zjednoczonej Łotwie)⁷⁴. W parlamencie wybranym w 2009 roku regionaliści z EFA reprezentowani są przez siedmiu eurodeputowanych na ogólną liczbę 55 członków frakcji: dwóch ze szkockiej SNP oraz po jednym z: walijskiej PC, katalońskiej ERC, łotewskiej PCTVL⁷⁵, Nowego Sojuszu Flamandzkiego (N-VA)⁷⁶, Partii Narodu Korsykańskiego (UPC/PNC)⁷⁷.

Zgodnie ze statutem grupy Greens/EFA najwyższym organem decyzyjnym jest Zgromadzenie Plenarne wszystkich członków frakcji. Eurodeputowani z EFA są

⁶⁹ Wspomniane porozumienie formalnie stanowi załącznik do statutu frakcji. Zob. *Statutes of the Parliamentary Group 'The Greens/European Free Alliance in the European Parliament' (adopted in Brussels on 08 November 2006 and changed on 22 June 2009)*, www.greens-efa.org, dostęp: 22.01.2011.

⁷⁰ Po dwa: Szkocka Partia Narodowa (SNP), walijska Plaid Cymru (PC), flamandzka Unia Ludowa; po jednym: Nacjonalistyczna Partia Basków (PNV), Solidarność Basków (EA), Partia Andaluzijska (PA), Galicyjski Blok Nacjonalistyczny (BNG).

⁷¹ *The Greens/European Free Alliance in the European Parliament – History*, www.greens-efa.org, dostęp: 22.01.2011.

⁷² Ugrupowanie SPIRIT zostało przekształcone w Partię Socjalliberalną i pod tą nazwą funkcjonowało w EFA, w 2009 r. zdecydowano o przyłączeniu się do partii flamandzkich ekologów – Groen!

⁷³ D. Hanley, *Beyond the Nation State...*, s. 167.

⁷⁴ J. Mittag, C. Hülsken, *Regionalismus als politische Grundströmung auf europäischer Ebene?*, [w:] *Politische Parteien und europäische Integration. Entwicklung und Perspektiven transnationaler Parteien Cooperation in Europe*, Hg. J. Mittag, Klartext, Essen 2006, s. 658.

⁷⁵ Jest to w dalszym ciągu Tatjana Zdenkova, która należała do frakcji także w poprzedniej kadencji za zasadzie indywidualnej. W 2010 r. reprezentowana przez nią partia PCTVL została członkiem EFA.

⁷⁶ Współpracująca w poprzedniej kadencji z frakcją EPP-ED teraz zdecydowała się na kooperację z grupą Zieloni / EFA. W 2010 r. została członkiem EFA.

⁷⁷ *European Free Alliance in the European Parliament*, www.greens-efa.org, dostęp: 22.01.2011.

również reprezentowani w Biurze, które stanowi organ o charakterze kierowniczo-wykonawczym. W jego skład wchodzi dwóch współprzewodniczących oraz maksymalnie siedmiu wiceprzewodniczących. EFA bez względu na liczbę posiadanych mandatów ma zagwarantowane stanowisko co najmniej jednego wiceprzewodniczącego frakcji, przy czym zgodnie z przyjętym porozumieniem – jest to zawsze stanowisko pierwszego wiceprzewodniczącego⁷⁸.

Omawiana frakcja lokuje się po lewej stronie sceny politycznej. Określa się jako grupa polityczna złożona z dwóch oddzielnych, postępowych rodzin partyjnych: zielonych i regionalistów reprezentujących narody bezpieczeństwa i mniejszości narodowe. U podstaw wspólnego działania deputowanych Greens/EFA leży podobieństwo ideowe opierające się na wartościach lewicowo-libertariarnych. Przejawia się ono w propagowaniu postulatów ochrony środowiska oraz zwiększenia partycypacji społecznej i politycznej obywateli, z czym wiąże się m.in. rozwój demokracji bezpośredniej, ale także decentralizacja oraz zasady subsydiarności i solidaryzmu społecznego. Wyrażając uznanie dla fundamentalnych praw człowieka, frakcja zwraca szczególną uwagę na równouprawnienie płci oraz potrzebę ochrony wszelkich mniejszości, w tym narodowych i etnicznych. Obie rodziny partii przywiązują dużą wagę do idei zrównoważonego rozwoju, krytykują globalizację i opowiadają się za solidarnością z państwami Trzeciego Świata. Postulują oparcie stosunków międzynarodowych na pokoju i budowaniu konsensusu, a nie na sile. Zieloni i regionaliści z EFA pozostają w dużej mierze zgodni odnośnie do oceny integracji europejskiej, są bardziej jej zwolennikami niż przeciwnikami, proponują reorientację Unii Europejskiej, która obecnie kładzie – ich zdaniem – zbyt duży nacisk na koncepcje ekonomiczne kosztem wartości społecznych, kulturowych i ekologicznych⁷⁹.

Omawiając kwestie związane z obliczem ideowym frakcji Greens/EFA warto zastanowić się jeszcze nad kwestią: czy zieloni są naturalnym partnerem EFA, czy też wybór innej frakcji byłby bardziej optymalny. Próbując odpowiedzieć na to pytanie, David Hanley zwraca uwagę, że partie zielonych nie zawsze były partnerem regionalistów w PE, rzadko też współpracują z nimi na poziomie państw narodowych. Zieloni wybierają raczej silniejszych socjaldemokratów, a nawet liberałów. Biorąc pod uwagę podobieństwo programowe, naturalnym partnerem do współpracy zarówno dla zielonych jak i regionalistów wydaje się radykalna lewica. W PE tworzy ona Grupę Zjednoczonej Lewicy Europejskiej/Nordyckiej Zielonej Lewicy (EUL/NGL). Na przeszkodzie kooperacji regionalistów i partii radykalnej lewicy stoi jednak głoszony przez te ostatnie centralizm, będący reliktem ich komunistycznej przeszłości, który kłóci się z decentralizacją – sztandarowym postulatem regionalistów⁸⁰.

Zieloni wydają się również być trafionym partnerem do współpracy, jeśli wziąć pod uwagę elektoraty obu rodzin partii. Obie lokuje się w tym samym spektrum na

⁷⁸ *Statutes of the Parliamentary Group...*, s. 4.

⁷⁹ *European Free Alliance in the European Parliament*, www.greens-efa.org, dostęp 17.01.2011 oraz D. Hanley, *Beyond the Nation State...*, s. 175.

⁸⁰ D. Hanley, *Beyond the Nation State...*, s. 174.

osi lewica-prawica, apelują więc do tych samych wyborców. W rezultacie okazuje się jednak, że zieloni trafiają głównie do młodszego elektoratu, częściej do kobiet niż mężczyzn, do ludzi lepiej wykształconych, wykonujących zajęcia wymagające wysokich kwalifikacji. Z kolei partie regionalne tradycyjnie cieszą się poparciem elektoratu wiejskiego, który nie odpowiada tej charakterystyce⁸¹. Zieloni i regionaliści mieszcząc się w tym samym spektrum przestrzeni lewica-prawica tworzą oddzielne rodziny partyjne i uzyskują poparcie innego elektoratu, stąd nie postrzegają siebie jako konkurencji, co zdecydowanie ułatwia współpracę.

Pozaparlamentarne struktury partii regionalnych, etnoregionalnych i mniejszości narodowych – Wolne Przymierze Europejskie

Tworzenie transnarodowej organizacji partii regionalnych napotkało problemy związane przede wszystkim z dużym zróżnicowaniem partii regionalnych pod względem ideowo-programowym, o czym była już mowa. Partie regionalne, w przeciwieństwie do ugrupowań głównych rodzin partyjnych, nie zdołały utworzyć własnej międzynarodówki. Instytucjonalizacja współpracy nastąpiła dopiero w 1981 roku, kiedy utworzono Wolne Przymierze Europejskie, co było niewątpliwie rezultatem intensyfikacji kooperacji, jak miała miejsce w drugiej połowie lat 70. XX wieku w związku ze zbliżającymi się pierwszymi bezpośrednimi wyborami do PE. Siłą napędową organizacji od samego początku była flamandzka Unia Ludowa (VU) do jej rozpadu w 2001 roku. Rozwój organizacji związany był w dużej mierze z realizacją transnarodowej wizji VU oraz Mauritsa Coppietersa – pochodzącego z tej partii pierwszego przewodniczącego EFA⁸². Dużą rolę odgrywali też eurodeputowani wybierani z jej list. Obecnie na czele organizacji stoi Eric Defoort z Nowego Sojuszu Flamandzkiego (N-VA) powstałego po rozpadzie VU⁸³. Flamandowie pozostają więc nadal ważną siłą w organizacji.

Dzieje Wolnego Przymierza Europejskiego to w dużej mierze walka z dużymi rodzinami partii o członków. Jako że partie peryferyjnego nacjonalizmu zajmują różne pozycje na osi lewica-prawica, budując rodzinę partyjną musiały stworzyć podstawę porozumienia, która w dodatku byłaby na tyle atrakcyjna, aby przyciągnąć partie współpracujące już z dużymi rodzinami (chadecją, socjaldemokracją, liberałami). Zadanie to zrealizowane zostało jak dotąd jedynie częściowo. 9 lipca 1981 roku tzw. Konwencję Brukselską konstytuującą organizację podpisało dziewięć partii z pięciu państw, a kilka dalszych brało udział w spotkaniu w charakterze obserwatorów⁸⁴. Obecnie w strukturach EFA współpracuje 35 partii, a dalszych pięć posiada status obserwatora. Ciągle jednak bardzo wiele ugrupowań regionalnych, etnoregionalnych oraz reprezentujących mniejszości narodowe, językowe i etniczne pozostaje poza organizacją, o czym niżej.

⁸¹ Ibidem, s. 175.

⁸² L. de Winter, M. Gomez-Reino Cachafeiro, *European Integration...*, s. 495.

⁸³ Bureau, <http://www.e-f-a.org/bureau.php>, dostęp 20.02.2011.

⁸⁴ J. Mittag, C. Hülsken, *Regionalismus als politische...*, s. 649.

Po przyjęciu Traktatu z Maastricht, który wprowadzając art. 138a dał impuls do tworzenia europejskich partii politycznych, EFA dokonała zmian w statucie (Cardiff, październik–grudzień 1993 rok) przekształcając się w federację partii. Towarzyszyła temu również zmiana nazwy. Pojawił się bowiem postulat wprowadzenia do niej określenia „partia”. Odtąd pełna nazwa brzmiała: Demokratyczna Partia Ludów Europy – Wolne Przymierze Europejskie (Democratic Party of the People of Europe – European Free Alliance, DPPE-EFA). Określenie „ludy Europy” pozwoliło oddać charakter organizacji, a jednocześnie uniknąć używania takich określeń jak: nacjonalistyczna, regionalna czy federalistyczna, które są różnie rozumiane w zależności od państwa. Obecnie używany jest jednak tylko drugi człon nazwy – Wolne Przymierze Europejskie. Ważna zmiana statutu miała miejsce również po wyborach do PE w 1994 roku. Okazało się wówczas, że struktura organizacji została źle zaprojektowana, co mogło doprowadzić do paraliżu jej prac. Niektóre stanowiska mogły być bowiem sprawowane jedynie przez eurodeputowanych z ugrupowań należących do EFA lub ich współpracowników, co w IV kadencji PE (1994–1999) okazało się problematyczne, ponieważ – jak już wspomniano – partie członkowskie zdobyły jedynie trzy mandaty⁸⁵.

Kolejna istotna zmiana statutu miała miejsce w 2004 roku i wiązała się z koniecznością przystosowania organizacji do zmian w prawie unijnym. EFA narodziła się wówczas po raz trzeci po 1981 i 1994 roku uzyskując – zgodnie z przepisami rozporządzenia o europartiach z 4 listopada 2003 roku – status „partii politycznej na poziomie europejskim”, co wiąże się również z możliwością finansowania organizacji z budżetu UE. Nowelizacja wspomnianego rozporządzenia przeprowadzona 18 grudnia 2007 roku umożliwiła tworzenie „fundacji politycznych na poziomie europejskim”, będących pewnego rodzaju *think tankami* ściśle związanymi z europartiami. EFA powołując swoją fundację nazwała ją Centrum Mauritsa Coppietersa (CMC), od nazwiska pierwszego przewodniczącego organizacji, szczególnie zasłużonego dla jej tworzenia i rozwoju.

Wolne Przymierze Europejskie opiera swoją strukturę i działalność na statucie⁸⁶ i regulaminie wewnętrznym⁸⁷. Zgodnie z ich przepisami organami EFA są Zgromadzenie Ogólne, Biuro i Sekretariat. Zgromadzenie jest najwyższym organem uprawnionym do podejmowania wszystkich decyzji. Składa się z przedstawicieli partii członkowskich i obserwatorów, z tym że udział w głosowaniach biorą tylko pełnoprawni członkowie – każda partia o takim statusie ma jeden głos. Biuro zajmuje się bieżącymi sprawami organizacji, spotyka się nie rzadziej niż raz w roku

⁸⁵ Ibidem, s. 654–656.

⁸⁶ *Statutes of EFA*, General Assembly in Rennes of the 27th and 28th of May 2005, <http://www.e-f-a.org>, dostęp 25.02.2011.

⁸⁷ *Rules of Internal Order*, as adopted by the General Assembly in Brussels, November 8th–9th 2004; modified by the General Assembly in Rennes, 27th–28th 2005, by the General Assembly in Brussels, 11th of May 2006, by the General Assembly in Bilbao, 20th of April 2007, and by the General Assembly in Venice, 26th of March 2010, <http://www.e-f-a.org>, dostęp 25.02.2011).

poza sesjami Zgromadzenia. Składa się z co najmniej trzech członków wybieranych na trzyletnią kadencję: przewodniczącego, wiceprzewodniczącego oraz sekretarza, przy czym liczba wiceprzewodniczących może być większa, co w praktyce zawsze jest stosowne. Każda partia może mieć w składzie Biura tylko jednego przedstawiciela. Biuro wybiera spośród swoich członków skarbnika. Sekretariat służy pomocą przewodniczącemu i wiceprzewodniczącym w organizowaniu spotkań, utrzymywaniu relacji z partiami członkowskim, prasą i społeczeństwem.

Aby uzyskać pełnoprawne członkostwo, partia musi przez co najmniej rok współpracować z organizacją w charakterze obserwatora. Region może być reprezentowany przez jedną partię, jeżeli drugie ugrupowanie z tego regionu chce wstąpić do organizacji, konieczna jest zgoda tego, które jest już członkiem. Partie tworzą wówczas wspólną delegację, która posiada jeden głos. Członkostwo w organizacji wiąże się z koniecznością akceptacji przez partię programu politycznego EFA, posiadania struktur organizacyjnych, wykazywania politycznej aktywności na własnym obszarze działania, posiadania przedstawicieli w Parlamencie (zgromadzeniu) europejskim, państwowym, krajowym, regionalnym lub lokalnym, wydawania własnej publikacji (przynajmniej wewnętrzny biuletyn informacyjny). W organizacji dopuszczalne jest także członkostwo indywidualne, przy czym przyznawane jest reprezentantom wybranym do zgromadzeń parlamentarnych z partii niebędących członkami EFA. Mogą oni należeć do organizacji tylko w okresie piastowania mandatu. W szczególnych okolicznościach Zgromadzenie Ogólne akceptuje innych członków indywidualnych, ponadto osoby zasłużone dla organizacji nagradzane są honorowym członkostwem.

W statucie organizacji zawarto też jej podstawowe założenia programowe, wśród których znalazło się m.in. poparcie dla europejskiej jedności oraz tworzenia unii wolnych ludów opartej na zasadzie subsydiarności oraz solidarności zarówno wzajemnej jak i z innymi ludami świata. Zwrócono uwagę na ochronę praw człowieka oraz prawa ludów, zwłaszcza prawo do samostanowienia, a także na potrzebę ochrony środowiska i zrównoważonego rozwoju⁸⁸. Rozwinięcia tych haseł należy szukać w przyjmowanych deklaracjach programowych i stanowiskach. W konstytuującej organizację Deklaracji Brukselskiej określono podwójną strategię w zakresie integracji: z jednej strony dążenie do ustanowienia federalnej władzy politycznej dla kierowania europejską polityką, a z drugiej – uznanie autonomii europejskich ludów i regionów. Partie zrzeszone w organizacji zajmują zdecydowanie bardziej proeuropejskie postawy od partii tego typu pozostających poza organizacją (np. Liga Północna, Interes Flamandzki). Pomimo że członkostwo w EFA jest wysoce skorelowane z poparciem dla integracji, również partie EFA nie są zgodne co do pożądanego kierunku jej dalszego rozwoju. Bardzo często zależy on od tego, czy ambicją partii jest stworzenie własnego państwa dla reprezentowanego narodu, uzyskanie dla niego autonomii, czy tylko określonych praw. Agenda EFA tworzona jest na zasadzie najmniejszego wspólnego mianownika. Partie zgodne są co do tego, że

⁸⁸ *Statutes of EFA*, art. 3.

Europa powinna bazować na wspólnotach ludów, a nie koncentrować się na budowie scentralizowanego modelu.

Należy przyznać, że pomimo niekwestionowanych różnic programowo-ideowych pomiędzy partiami, członkom EFA udało się wypracować płaszczyznę porozumienia. Doktryna Wolnego Przymierza Europejskiego opiera się na nacjonalizmie, który określany jest jako demokratyczny, konstytucyjny, uniwersalistyczny⁸⁹, postępowy i przeciwstawiany nacjonalizmowi prawicowemu⁹⁰. Odrzuca przemoc jako środek osiągnięcia celów politycznych, opowiada się za zagwarantowaniem wszystkim ludom prawa do samostanowienia oraz odrzuca tezę o istnieniu jednego modelu rozwoju konstytucyjnego, który mógłby być realizowany przez wszystkie współpracujące w organizacji partie. Od ugrupowań skrajnej prawicy partie EFA odróżnia również fakt, że są przychylnie nastawione do imigrantów, także tych pochodzących spoza UE⁹¹.

W ramach struktur EFA współpracują zarówno duże partie, które zdobywają mandaty w Parlamencie Europejskim i parlamentach państw (np. partie ze Szkocji i Flandrii), jak również niewielkie ugrupowania reprezentowane jedynie w zgromadzeniach lokalnych. Partie należące obecnie do organizacji zestawione zostały w tabeli 1. Jej analiza pozwala na stwierdzenie, że nie wszystkie partie regionalne zdecydowały się na członkostwo w EFA. Partiom, które funkcjonują poza tą organizacją, poświęcony zostanie następny punkt.

Tab. 1. Partie członkowskie i obserwatorzy współpracujący w ramach EFA

Państwo/region – naród reprezentowany	Nazwa polska	Nazwa oryginalna	Data przystąpienia obserwator/członek
Austria / Słoweńcy w Karyntii	Lista Jedności	Enotna Lista (EL)	2005/2006
Belgia / Flandria	Partia Socjalliberalna	Sociaal-Liberale Partij (S-LP)*	2001
Belgia / Flandria	Nowy Sojusz Flamandzki	Nieuw-Vlaamse Alliantie (N-VA)	2010
Belgia / niemieckojęzyczni Belgowie	Na rzecz Wspólnoty Niemieckiej	Pro Deutsche Gemeinschaft (ProDG)**	2009 obserwator
Bułgaria / Macedończycy	Zjednoczona Organizacja Macedońska Ilinden Pirin	Обединена македонска организација: Илинден–Пирин (OMO Ilinden PIRIN)	2006/2007
Chorwacja / Rijeka	Lista na rzecz Rijeki	Lista za Rijeku – Lista Per Fiume	2009/2010
Czechy / Morawy	Morawianie	Moravané	2006
Finlandia / Wyspy Alandzkie	Przyszłość Wysp Alandzkich	Alands Framtid (ÅF)	2005/2006

⁸⁹ L. de Winter, M. Gomez-Reino Cachafeiro, *European Integration...*, s. 496.

⁹⁰ D. Hanley, *Beyond the Nation State...*, s. 162.

⁹¹ C. Rodriguez-Aguilera de Prat, *Political Parties and European Integration*, transl. into English: J. Rosenstein, P.I.E. Peter Lang, New York 2009.

Francja / Alzacja	Nasz Kraj – Partia Alzacji (wcześniej Alzacka Unia Ludowa)	Unser Land – Le Parti Alsacien (wcześniej Unionde Peuple Alsacien)	1991
Francja / Bretania	Demokratyczna Unia Bretanii	Union Démocratique Bretonne (UDB)	1987
Francja / Północna Katalonia	Jedność Katalońska	Unitat Catalana (UC)	1991
Francja / Korsyka	Partia Narodu Korsykańskiego	Partitu di a Nazione Corsa (PNC)	1981
Francja / Okcytania	Partia Okcytańska	Partit Occitan (PÒc)	1987
Francja / Sabaudia	Liga Sabaudzka	Ligue Savoisiennne	1999/2000
Francja / Sabaudia	Ruch Regionu Sabaudii	Mouvement Région Savoie	1991
Grecja / Macedończycy	Wolne Przymierze Europejskie – Tęcza	European Free Alliance – Rainbow	1999/2000
Hiszpania / Andaluzja	Partia Andaluzyjska	Partido Andalucista (PA)	1999
Hiszpania / Katalonia	Republikańska Lewica Katalonii	Esquerra Republicana de Catalunya (ERC)	1989
Hiszpania / Aragonia	Wybór Aragoński	Chunta Aragonesista (cha)	2003/2004
Hiszpania / Galicja	Blok Nacjonalistów Galicji	Bloque Nacionalista Galego (BNG)	1994/2000
Hiszpania / Kraj Basków	Solidarność Basków	Eusko Alkartasuna (EA)	1986
Hiszpania / Majorka	Socjalistyczna Partia Majorki	Partit Socialista de Mallorca-Entesa Nacionalista (PSM-EN)	2000/2008
Holandia / Fryzja	Narodowa Partia Fryzji	Fryske Nasjonale Partij (FNP)	1981
Łotwa / ludność rosyjskojęzyczna	O Prawa Człowieka w Zjednoczonej Łotwie	Par cilvēka tiesībām vienotā Latvijā” (PCTVL)	2010
Niemcy / mniejszość fryzjska i duńska w landzie Szlezwik-Holsztyn	Południowoszleswicki Komitet Wyborców	Südschleswigscher Wählerverband (SSW)	2009/2010
Niemcy / Serbołużyczanie	Łużycka Partia Ludowa/ Sojusz Łużyczan	Wendische Volkspartei/Lausitzer Allianz	2009 obserwator
Niemcy / Bawaria	Partia Bawarska	Bayern Partei (BP)	2007/2008
Niemcy / Fryzja Wschodnia	Fryzowie	Die Friesen	2008/2009
Polska / Górny Śląsk	Ruch Autonomii Śląska	Ruch Autonomii Śląska (RAŚ)	2002/2003
Słowacja / Preszów, Koszyce	Słowacka Partia Regionów	Strana Regionov Slovenska (SRS)	2008/2009
Węgry / Romowie na Węgrzech	Odnowiona Partia Jedności Romów – Węgry	Renewed Roma Union Party of Hungary – Megújult Magyarországi Roma Összefogás Párt	2009 obserwator
Wielka Brytania / Szkocja	Szkocka Partia Narodowa	Scottish National Party (SNP)	1989
Wielka Brytania / Walia	Partia Walijska – Plaid Cymru	Plaid Cymru – The Party of Wales	1983
Wielka Brytania / Kornwalia	Partia Kornwalii	Mebyon Kernow – the Party for Cornwall	2003

Włochy / Dolina Aosty	Odnowa Doliny Aosty	Renouveau Valdotain***	2009 obserwator
Włochy / Południowy Tyrol (ludność niemieckojęzyczna)	Wolność Południowego Tyrolu	Südtiroler Freiheit (STF)	2009
Włochy / Triest – Słoweńcy	Unia Słoweńska	Slovenska Skupnost (SS)	1991
Włochy / Sardynia	Sardyńska Partia Działania	Partito Sardo d'Azione (PSd'A)	1984
Włochy / Sycylia	Ruch na rzecz Niepodległości Sycylii	Movimento per l'Indipendenza della Sicilia (MIS)	2009 obserwator
Włochy / Wenecja	Liga Republiki Weneckiej	Liga Veneta Repubblica	1999/2000

* Partia nadal figuruje wśród członków EFA, w 2009 r. socjalliberałowie przegłosowali przyłączenie się do Groen! – partii flamandzkich ekologów, niemniej jednak Partia Socjalliberalna nadal posiada reprezentantów wybranych w wyborach lokalnych, których mandat kończy się w 2012 r.

** Jednym z członków założycieli EFA była Partia Niemieckojęzycznych Belgów, która przestała istnieć w 2009 r., ugrupowanie Na rzecz Wspólnoty Niemieckiej jest jej spadkobiercą.

*** Wcześniej członkiem EFA była Unia Doliny Aosty, która została usunięta z organizacji w 2007 r. z powodu braku aktywności w jej strukturach.

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *Members of EFA, the European Political Party*, <http://www.e-f-a.org>, dostęp: 23.01.2011; P. Fiala, M. Mareš, P. Sokol, *Eurostrany. Politické strany na evropské úrovni*, Barrister & Principal, Brno 2007, s. 142–143 oraz strony internetowe poszczególnych ugrupowań

Warto w tym miejscu poświęcić trochę uwagi członkostwu partii z państw „nowej Europy”. Jak wynika z tabeli, ich reprezentacja jest bardzo znikoma. Jako pierwszy do EFA przystąpił w 2002 roku Ruch Autonomii Śląska z Polski, w 2004 roku dołączyła Polska Partia Ludowa z Litwy. Ta ostatnia zaprzestała jednak swej działalności w 2010 roku, a funkcjonująca obecnie Akcja Wyborcza Polaków na Litwie wybrała współpracę z europejskim konserwatystami. W 2006 roku współpracę z EFA nawiązali Morawianie z Czech oraz Zjednoczona Organizacja Macedońska z Bułgarii, w 2008 roku przyłączyła się Słowacka Partia Regionów, w 2009 roku – Odnowiona Partia Jedności Romów z Węgier, a w 2010 roku ugrupowanie – O Prawa Człowieka w Zjednoczonej Łotwie reprezentujące mniejszość rosyjskojęzyczną.

Wobec zamieszkiwania w Europie Środkowo-Wschodniej licznych mniejszości narodowych przyczyn niedoreprezentowania tej części Europy należy upatrywać zapewne w tym, że są one gorzej zorganizowane i często nie mają szans nie tylko na zdobycie mandatów w PE czy krajowym, ale także zgromadzeniu regionalnym lub lokalnym, co jest warunkiem członkostwa w EFA. Z kolei większe partie o wykrystalizowanym obliczu ideowym (głównie chadeckie) chętniej podejmują współpracę w dużymi europartiami i ich frakcjami.

Partie etnoregionalne pozostające poza frakcją i partią etnoregionalną

Regionaliści reprezentowani są we frakcji Greens/EFA zwykle przez kilku zaledwie eurodeputowanych, dlatego że partie regionalne, etnoregionalne i mniejszości narodowych są na ogół niewielkie i ograniczają zasięg swojego działania do

części terytorium państwa. Z tego powodu możliwości zdobywania przez nie mandatów parlamentarnych są ograniczone, aczkolwiek czasami większe na poziomie europejskim niż państwowym, o czym była już mowa. Po drugie, wiele partii reprezentujących narody bezpieczeństwa, mniejszości narodowe, etniczne czy językowe, a także interesy regionalne nie należy do Wolnego Przymierza Europejskiego, a deputowani wybierani z ich list decydują się na członkostwo w innych frakcjach lub pozostawanie deputowanymi niezrzeszonymi. W dużej mierze jest to rezultat różnic programowych oraz miejsca zajmowanego na osi lewica–prawica. Zarówno pozaparlamentarna EFA jak również współtworzona przez nią frakcja to formacje lewicowe, tymczasem wiele ugrupowań, które mają swoje korzenie w konflikcie centrum–peryferie, nie ma takiego charakteru.

Wśród dużych partii, które nie są członkami EFA, należy wymienić na przykład Ligę Północną (LN) oraz Interes Flamandzki (VB) będące ugrupowaniami radykalnej prawicy⁹². Z dążeniami niepodległości odpowiednio Padanii i Flandrii łączą ksenofobiczne hasła, które są trudne o zaakceptowania przez EFA. Inaczej wygląda kwestia Nacjonalistycznej Partii Basków (PNV), będącej najstarszym ugrupowaniem nacjonalistycznym w Europie. Z walką o prawa dla Kraju Basków łączy ona wartości katolickie. Wysuwane przez nią koncepcje gospodarcze i społeczne pozostają pod wpływem społecznej nauki Kościoła, co stawia ją w szeregu partii chadeckich. Partia zajmuje również bardziej konserwatywne stanowisko w kwestiach moralnych. Wszystko to czyni ją naturalnym partnerem chadecji. Jej deputowani zasiadali początkowo we frakcji Europejskiej Partii Ludowej, ale po przystąpieniu do niej hiszpańskiej Partii Ludowej zmuszeni byli poszukać dla siebie innego miejsca. Partia była przez jakiś czas wśród obserwatorów EFA (do 2004 roku), ostatecznie zdecydowała się jednak na członkostwo w Europejskiej Partii Demokratycznej i współtworzonej przez nią z liberałami frakcji (ALDE). Podobnie wygląda kwestia katalońskiej Konwergencji i Unii (CiU) – koalicji wyborczej dwóch partii, z których jedna współpracuje z liberałami (Konwergencja Demokratyczna Katalonii – CDC), druga z chadecją (Unia Demokratyczna Katalonii – UDC). Poza formacjami regionalistów pozostaje Południowotyrolska Partia Ludowa (SVP) z Włoch, która również łączy kwestie etniczne z katolicką tożsamością⁹³.

Poza strukturami ugrupowań regionalnych znajdują się też znaczące partie tej rodziny z państw „nowej Europy”. Dotyczy to zwłaszcza ugrupowań mniejszości węgierskiej w Rumunii i Słowacji. Obie wspomniane siły są istotne zarówno na szczeblu państwowym jak i europejskim. Podobnie jak włoska SVP łączy pierwiastki etniczne i katolickie stanowiąc dobry przykład fuzji dwóch podziałów socjopolitycznych: państwo–Kościół oraz centrum–peryferie, a jako liczące się partie zostały zaakceptowane w EPP⁹⁴. Z kolei Ruch na rzecz Praw i Wolności, reprezentujący mniejszość turecką w Bułgarii, zdecydował się na współpracę z Partią Europejskich Liberałów, Demokratów i Reformatorów.

⁹² L. de Winter, M. Gomez-Reino Cachafeiro, *European Integration...*, s. 495.

⁹³ D. Hanley, *Beyond the Nation State...*, s. 165–166.

⁹⁴ Ibidem, s. 167.

Warto zastanowić się, czy omawiane różnice ideowe są na tyle istotne, że powodują trwałą podział rodziny partii etnoregionalnych. Jeżeli weźmiemy pod uwagę, że wśród członków organizacji są obecnie partie, które zdecydowanie odbiegają od lewicowego nastawienia⁹⁵, można dojść do wniosku, że nie jest to wykluczone. Stosując taktykę najmniejszego wspólnego mianownika organizacja mogłaby próbować jednoczyć partie wokół kwestii terytorialno-narodowych bez względu na ich miejsce na osi lewica-prawica. Ważnym problemem jest jednak również znaczenie organizacji i współtworzonej przez nią frakcji. Wydaje się, że wiele ugrupowań etnoregionalnych stawiając na współpracę z dużymi rodzinami partii kieruje się nie tylko podobieństwem ideowym, ale także znaczeniem frakcji i możliwością intensyfikacji za jej pośrednictwem własnych wpływów na prace PE.

Podsumowanie

Powracając do postawionego we wstępie pytania: czy i w jaki sposób integracja europejska wywarła wpływ na partie nacjonalistyczne (europeizacja *top-down*), należy zauważyć, że m.in. zmusiła je do zajęcia stanowiska wobec procesu integracji. Krótkoterminowe postawy determinowane są miejscem zajmowanym przez partię w systemie partyjnym oraz przyjętymi przez nią strategiami – brania udziału w rządzeniu lub pozostawania w opozycji. Partie antysystemowe, lokujące się na obrzeżach systemu, nieubiegające się o udział we władzy publicznej będą przyjmowały postawy wrogie wobec integracji, przy czym ów sprzeciw jest składnikiem ogólnej postawy antysystemowej czy opozycyjnej wobec rządu. Dotyczy to w równym stopniu partii nacjonalistycznych reprezentujących naród dominujący i partii peryferyjnego nacjonalizmu. Im bardziej prawdopodobny udział partii w rządzie, tym ich nastawienie wobec integracji staje się bardziej przychylne.

Długoterminowe postawy wobec integracji stanowią pochodną ich założeń programowo-ideowych. Partie narodowe (nacjonalistyczne) reprezentujące naród centralny w danym państwie postrzegane są raczej jako przeciwnicy integracji, gdyż ta prowadzi do osłabienia państwa narodowego, które jest dla nich najwyższą wartością. Ugrupowania peryferyjnego nacjonalizmu wprost przeciwnie – dostrzegając w integracji szanse na osłabienie ich wroga, jakim jest państwo narodowe, przedefiniowania tradycyjnie pojmowanej suwerenności czy zmniejszenia kosztów tworzenia i funkcjonowania małych państw w zjednoczonej Europie – skłonne będą popierać integrację. Analizując ich postawę wobec tego procesu, należy odróżnić dwie kwestie – poparcie dla ogólnej idei integracji oraz stosunek do bieżącego jej kształtu: obecnego układu instytucjonalnego czy konkretnych polityk unijnych. Partie regionalne, etnoregionalne i mniejszości narodowych na ogół skłonne są popierać integrację w ramach kontynentu europejskiego, spodziewając się, że przyczyni się ona do rozwiązania konfliktu centrum–peryferie, często natomiast

⁹⁵ Za partie o obliczu prawicowym lub centroprawicowym uznać można Nowy Sojusz Flamandzki, Partię Bawarską, Ligę Republiki Weneckiej czy belgijskie ugrupowanie Na rzecz Wspólnoty Niemieckiej.

odnoszą się krytycznie do obecnego kształtu integracji krytykując ją za przywiązywanie zbyt dużej wagi do współpracy ekonomicznej kosztem socjalnej, kulturowej i ekologicznej.

Przechodząc do drugiego z postawionych we wstępie pytań: jak partie nacjonalistyczne, regionalne i etnoregionalne oddziałują na płaszczyznę europejską oraz jakie struktury tworzą, aby za ich pomocą oddziaływać na proces decyzyjny Unii Europejskiej (europeizacja *bottom-up*), należy przyznać, że integracja znacząco wpłynęła na ukonstytuowanie się europejskiej rodziny partii peryferyjnego nacjonalizmu. Stwarzając płaszczyznę współpracy ponadnarodowej oraz dając nadzieję na rozwiązanie konfliktu centrum–peryferie przyczyniła się do intensyfikacji współpracy i powołania transnarodowej organizacji w postaci Wolnego Przymierza Europejskiego, które w PE tworzy wspólną frakcję z zielonymi, a w 2004 roku uzyskało status europejskiej partii politycznej. Kooperacja opiera się na zasadzie najmniejszego wspólnego mianownika, polegającej na umieszczeniu w centrum doktryny tzw. demokratycznego nacjonalizmu i pozostawieniu partiom znacznej swobody w formułowaniu własnych poglądów. Jako że zarówno federacja partii jak i frakcja mają charakter lewicowy, a ich wpływ na proces decyzyjny w UE jest ograniczony, wiele partii potencjalnie należących do tej rodziny wybrało współpracę z innymi europartiami i reprezentującymi je frakcjami w PE.

* * *

Próbując wskazać na różnice pomiędzy europeizacją partii nacjonalistycznych w „starej” i „nowej” Europie, należy zwrócić uwagę na fakt, że o ile nacjonalizm narodu dominującego w „nowej” Europie często znajduje odzwierciedlenie w partiach pozostających w głównym nurcie polityki państwa, to w „starej” Europie prezentowany jest głównie przez ugrupowania skrajnie prawicowe funkcjonujące na obrzeżach systemu partyjnego. Zakładając, że ów nacjonalizm implikuje postawy eurosceptyczne, możemy w ten sposób wyjaśnić ostrożne podejście niektórych dużych partii centrowych i centroprawicowych do integracji w państwach Europy Środkowo-Wschodniej. W Europie Zachodniej eurosceptycyzm charakterystyczny jest głównie dla partii funkcjonujących na obrzeżach systemu partyjnego, zwłaszcza skrajnej prawicy. Aczkolwiek można w ten sposób próbować również tłumaczyć niektóre zachowania francuskich gaullistów czy brytyjskich konserwatystów.

Biorąc pod uwagę partie peryferyjnego nacjonalizmu z państw „nowej Europy” należy przyznać, że podobnie jak dla ich odpowiedników w „starej Europie” integracja oznacza nowe możliwości realizacji własnych interesów, stąd zajmować będą wobec niej przychylnie stanowisko. Bardziej zniuansowane postawy mogą przybierać partie reprezentujące mniejszości narodowe ciężące w kierunku swojego państwa macierzystego, w sytuacji gdy to nie należy do UE.

Za uderzające zjawisko należy uznać fakt niewielkiej reprezentacji partii „nowej Europy” w strukturach europejskich partii peryferyjnego nacjonalizmu – europartii EFA oraz współtworzonej przez nią frakcji Greens/EFA. Na 40 ugrupowań współpracujących obecnie w ramach Wolnego Przymierza Europejskiego

zaledwie 7 przypadku na Europę Środkowo-Wschodnią, zaś na siedmiu eurodeputowanych z partii EFA, tylko jeden pochodzi z „nowej Europy”. Wiąże się to zarówno z faktem niskiego poziomu organizacji mniejszości narodowych w „nowej Europie”, jak i z tym, że wiele partii tego typu łącząc kwestie narodowo-etniczne z wartościami religijnymi czy liberalnymi wybrało współpracę z większymi rodzinami partii, mając przy tym nadzieję, że w ten sposób ich oddziaływanie na proces integracji europejskiej ma szanse wzrosnąć.

Bibliografia

- Antoszewski A., Herbut R., *Systemy polityczne współczesnej Europy*, Warszawa 2006.
- Banaszak B., *Porównawcze prawo konstytucyjne współczesnych państw demokratycznych*, Warszawa 2007.
- Dańda A., *System partyjny Malty*, [w:] *Systemy partyjne państw Unii Europejskiej*, red. B. Kosowska-Gąstoł, Kraków 2010.
- Dydał E., *Wybory do Parlamentu Europejskiego*, Warszawa 2003.
- Elias A., *Minority nationalist parties and European integration: a comparative study*, Routledge, London & New York 2009.
- European Free Alliance in the European Parliament*, www.greens-efa.org, dostęp 17.01.2011.
- Fiala P., Mareš M., Sokol P., *Eurostrany. Politické strany na evropské úrovni*, Barrister & Principal, Brno 2007.
- Gellner E., *Narody i nacjonalizmy*, Warszawa 1991.
- Hanley D., *Beyond the Nation State: Parties in the Era of European Integration*, Palgrave Macmillan, London 2008.
- Grzybowski K., *Instytucjonalizacja partii politycznych*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace z Nauk Politycznych” 1972, nr 3.
- Hass E., *The Uniting of Europe*, Stanford University Press, Stanford 1958.
- Heywood A., *Ideologie polityczne*, Warszawa 2008.
- Hix S., Lord Ch., *Political Parties in the European Union*, St. Martin's Press, New York 1997.
- Jolly S. K., *The Europhile Fringe?: Regionalist Party Support for European Integration*, „European Union Politics” 2007, Vol. 8 (1), s. 109–130.
- Ladrech R., *Europeanization and Political Parties. Towards a Framework for Analysis*, „Party Politics” 2002, Vol. 8, No 4, s. 389–403.
- Ladrech R., *Social democracy and the challenge of European Union*, Lynne Rienner, Boulder, Colorado 2000.
- Lewis P. G., *The EU and Party Politics in Central and Eastern Europe: Questions and Issues*, [w:] *Party Politics in Central and Eastern Europe*, eds. P. G Lewis, Z. Mansfeldová, Palgrave Macmillan, London 2006.
- Mair P., *The Limited Impact of Europe on National Party Systems*, „West European Politics” 2000, No 23, s. 27–51.
- Members of EFA the European Political Party*, http://www.e-f-a.org, dostęp 23.01.2011.
- Meyer Resende M., *The Unintended Effects of Europe on Central and East European Party Systems: Poland and Beyond*, Tallinna University Press, Tallinn 2009.

- Mittag J., Hülsken C., *Regionalismus als politische Grundströmung auf europäischer Ebene?*, [w:] *Politische Parteien und europäische Integration. Entwicklung und Perspektiven transnationaler Parteien cooperation in Europe*, Hg. J. Mittag, Klartext, Essen 2006.
- Olsen J. P., *The Many Faces of Europeanization*, "Journal of Common Market Studies" 2002, Vol. 40, No 5, s. 921–952.
- Pacześniak A., *Europeizacja partii politycznych i systemu partyjnego*, [w:] *Europeizacja – mechanizmy, wymiary, efekty*, red. A. Pacześniak, R. Riedel, Oslo–Toruń–Wrocław 2010.
- Pacześniak A., Riedel R., *Wprowadzenie*, [w:] *Europeizacja – mechanizmy, wymiary, efekty*, red. A. Pacześniak, R. Riedel, Oslo–Toruń–Wrocław 2010.
- Pridham G., Pridham P., *Transnational Party Cooperation and European Integration: The Process Towards Direct Elections*, Allen & Unwin, London 1981.
- Riedel R., *Europeizacja – koncepcje i agenda badawcza*, [w:] *Europeizacja – mechanizmy, wymiary, efekty*, red. A. Pacześniak, R. Riedel, Oslo–Toruń–Wrocław 2010.
- Rodriguez-Aguilera de Prat C., *Political Parties and European Integration*, transl. into English: J. Rosenstein, P.I.E. Peter Lang, New York 2009.
- Rules of Internal Order*, as adopted by the General Assembly in Brussels, November 8th–9th 2004; modified by the General Assembly in Rennes, 27th–28th 2005, by the General Assembly in Brussels the 11th of May 2006, by the General Assembly in Bilbao on the 20th of April 2007, and by the General Assembly in Venice on the 26th of March 2010, <http://www.e-f-a.org>, dostęp 25.02.2011.
- Sobolewska-Myślik K., *Partie i systemy partyjne na świecie*, Warszawa 2010.
- Statutes of EFA*, General Assembly in Rennes of the 27th and 28th of May 2005, <http://www.e-f-a.org>, dostęp 25.02.2011.
- Statutes of the Parliamentary Group 'The Greens/European Free Alliance in the European parliament' (adopted in Brussels on 08 November 2006 and changed on 22 June 2009)*, www.greens-efa.org, dostęp 22.01.2011.
- Steenbergen M. R., Marks G., *Introduction: Models of political conflict in the European Union*, [w:] *European integration and political conflict*, eds. G. Marks, M. R. Steenbergen, Cambridge University Press, Cambridge 2004.
- The Greens/European Free Alliance in the European parliament – History*, www.greens-efa.org, dostęp 22.01.2011.
- Winter de L., Gomez-Reino Cachafero M., *European Integration and Ethnoregionalist Parties*, "Party Politics" 2002, Vol. 8, No 4, s. 483–503.
- Winter de L., *The Impact of European Integration on Ethnoregionalist Parties*, Working Papers, núm. 195, Institut de Ciències Polítiques i Socials, Barcelona 2001.
- Zięba A., *Organizacje międzynarodowe partii politycznych jako przedmiot naukowej refleksji*, [w:] *Organizacje międzynarodowe partii politycznych*, red. A. Zięba, Kraków 2005.

Europeanization of political parties that represent nationalistic, regional and ethno-regional interests in the “old” and “new” Europe

Abstract

The aim of the article is to present how European integration influences nationalistic, regional, and ethno-regional parties (top-down Europeanization) and how these types of national parties influence Europe and what structures they form to influence the decision-making process of the European Union (bottom-down Europeanization). The article is divided into three parts. The first part characterizes the phenomenon of Europeanization of political parties. It also attempts at defining nationalistic, regional, and ethno-regional parties. The second part presents the attitude of such parties towards European integration and factors that influence it. The parties were divided into nationalistic parties that represent the domineering nation, and parties of preferential nationalism. The third part of the article discusses institutionalisation of the cooperation of parties of preferential nationalism on the European level, taking into consideration cooperation in the European Parliament (Greens/EFA fraction) and non-Parliamentarian organization – European Free Alliance (EFA).

key words: ethno-regional parties, nationalistic parties, regional parties, European integration, cooperation of parties in EU